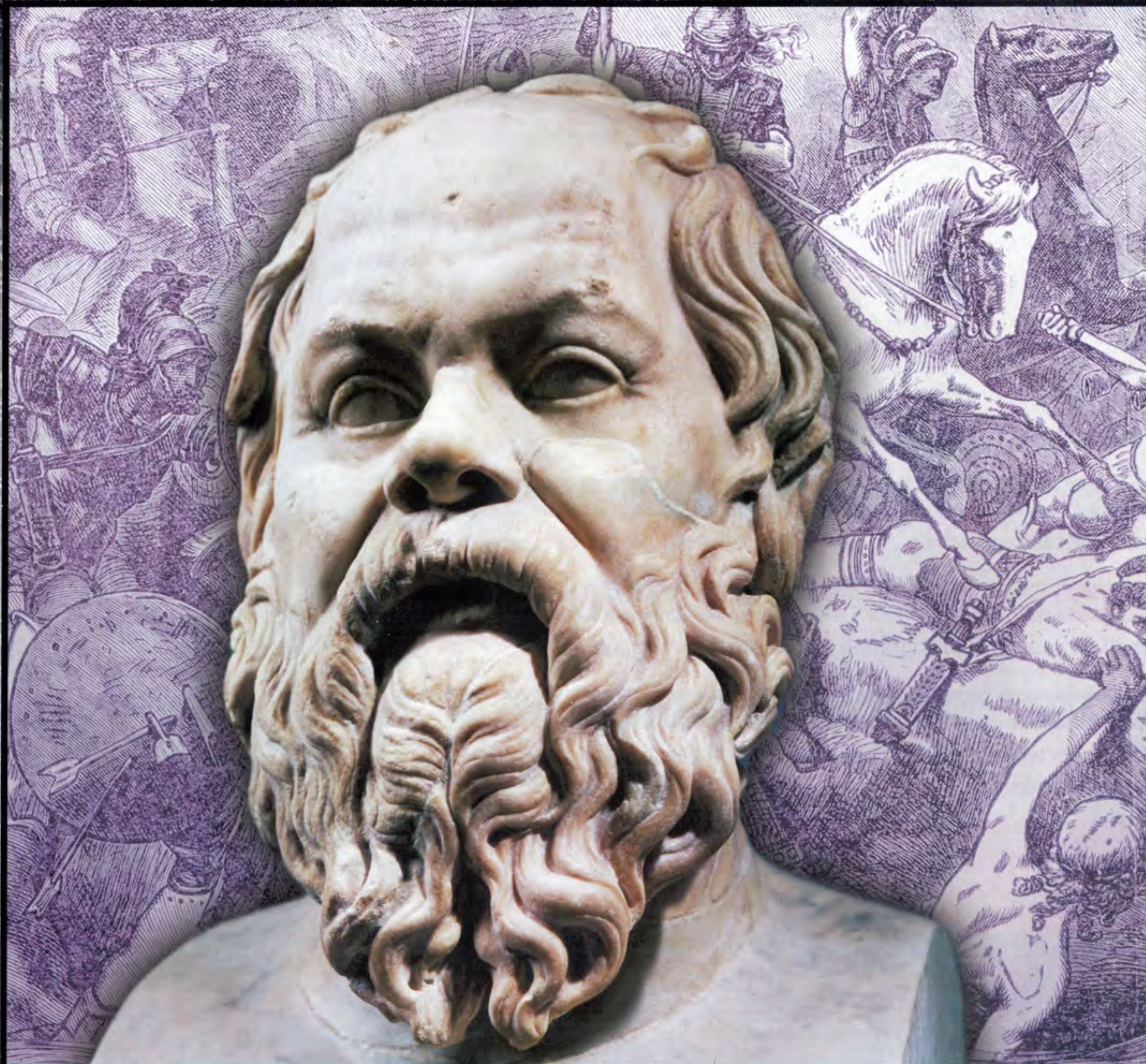
100 DE PERSONALITĂȚI

Oameni care au schimbat destinul lumii

Apariție săptămânală
5,99 LEI / 29,99 MDL

56

SOCRATE

DeAGOSTINI

100 DE PERSONALITĂȚI
Oameni care au schimbat destinul lumii

Socrate — Numărul 56

EDIȚIE SĂPTĂMÂNALĂ

EDITURA: De AGOSTINI HELLAS SRL

EDITOR: Petros Kapnistos

MANAGER ECONOMIC: Fotis Fotiou

MANAGER DE REDACȚIE ȘI PRODUCȚIE: Virginia Koutroubas

ADRESĂ: Vuliagmenis 44-46, 166 73 Atena

MARKETING MANAGER: Michalis Koutsoukos

PRODUCT MANAGER: Nasita Kortesa

COORDONATOR DE PRODUCȚIE: Carolina Poulidou

MANAGER DISTRIBUȚIE: Evi Boza

MANAGER LOGISTICĂ ȘI OPERAȚII: Dimitris Pasakalidis

COORDONATOR LOGISTICĂ ȘI OPERAȚII: Antonis Lioumis

ADAPTARE PENTRU LIMBA ROMÂNĂ:
Fast Translate, Best Communication Media SRL

DTP: RAY

TIPĂRIRE ȘI LEGARE: NIKI EKDOTIKI S.A.

DIRECTOR DE PRODUCTIE TIPOGRAFIE: STELIOS KRITSOTAKIS

IMPORTATOR: Media Service Zawada S.R.L

Country Manager: Mariana Mihălțan

Marketing Manager: Adina Bojică

Redactor: Gabriela Muntean

Distribution Manager: Dan Iordache

ADRESA: str. Louis Pasteur nr. 38, et.1, ap.5,
sector 5, București, România

DISTRIBUITOR: Hiparion S.A.

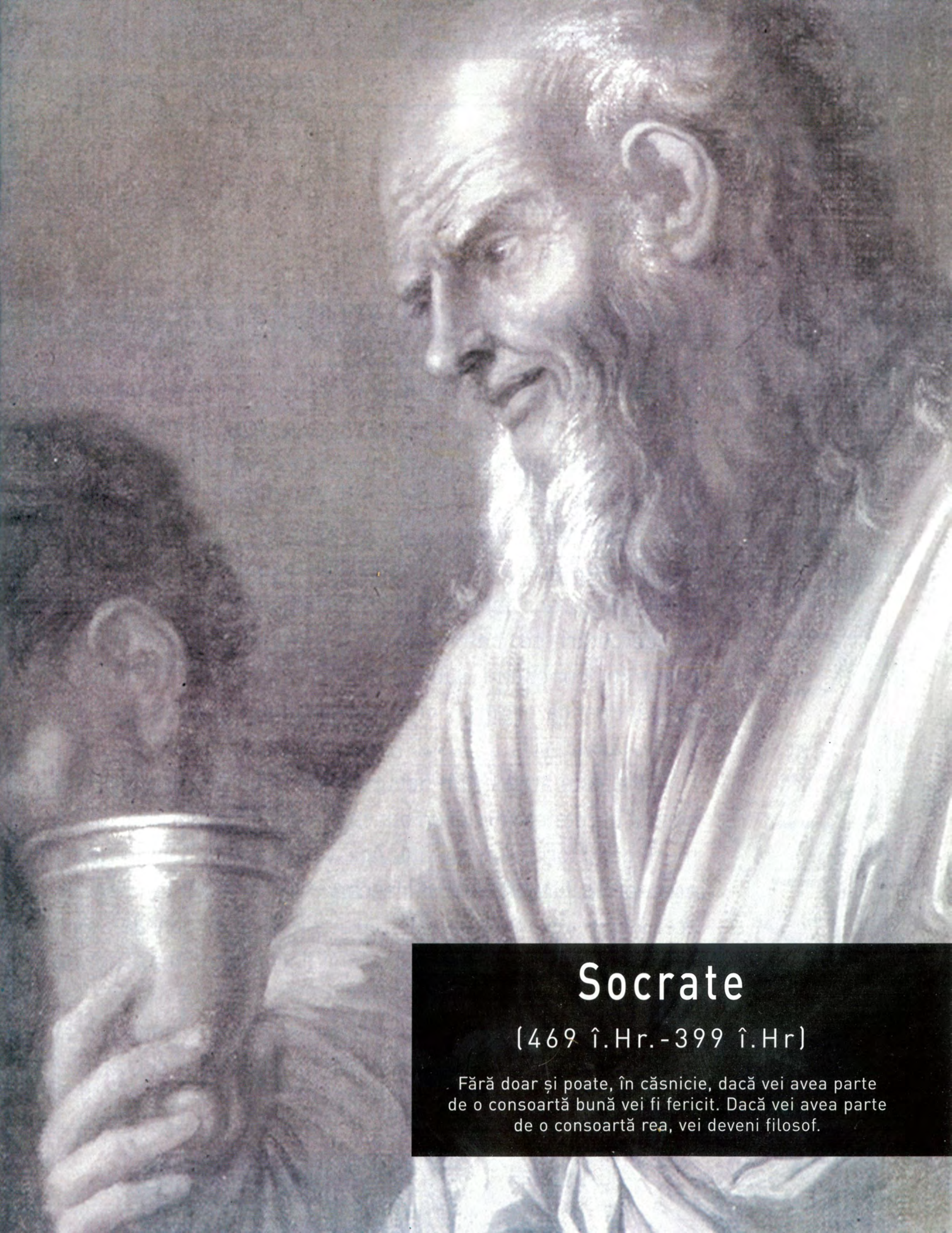
ISSN: 1791-0765

Fotografii: Corbis Japan, American Photo, Uniphoto Press

Prețul numerelor

Prețul primului număr: 2,99 LEI/14,50 MDL

Prețul celui de-al doilea număr și al tuturor celorlalte numere: 5,99 LEI/29,99 MDL

Socrate

(469 î.Hr.-399 î.Hr)

Fără doar și poate, în căsnicie, dacă vei avea parte de o consoartă bună vei fi fericit. Dacă vei avea parte de o consoartă rea, vei deveni filosof.

Socrate

Cum era văzut Socrate în ochii concetățenilor săi?

PROLOG

ÎN SECOLUL AL VI-LEA Î.HR., poporul viețuitor pe meleagurile Greciei Antice, organizat la acea vreme în orașe-state (orașe-cetăți), poseda cunoștințe de logică și filosofie care se regăseau în afara mitologiei și religiei politeiste a Eladei.

În acea perioadă au înflorit studiile asupra științelor naturii, cu precădere cercetările legate de elementele naturale primordiale: apa, focul, pământul și aerul. Astfel de cercetări se petreceau în timpurile în care filosofi renumiți, cunoscuți sub numele de sofiști au început să răspândească printre oameni diverse tipuri de cunoștințe și învățături.

Sub aceste auspicii, în decursul secolului al V-lea î.Hr. s-a născut în cetatea Atenei un om care avea să devină unul dintre marii gânditori ai umanității. Acest personaj, îndoindu-se de preceptele filosofice și etice care se împământeniseră la acea vreme, a provocat dezbateri cu acești sofiști, învingându-i unul câte unul prin argumente solide și pertinente. Acest om nu a fost nimeni altul decât Socrate.

Cum a fost Socrate ca om, acest faimos gânditor al Antichității și unul dintre cei trei mari filosofi greci, alături de discipolii săi Platon și Aristotel?

TABEL CRONOLOGIC

Secolul al VIII-lea î.Hr.	Apariția orașelor-state din Grecia Antică
Circa 580 î.Hr.	Primul sistem de gândire filosofică propovăduit de Thales din Milet
Circa 530 î.Hr.	Fondarea Școlii lui Pitagora
469 î.Hr.	Se naște Socrate
452 î.Hr.	Socrate primește învățătura lui Archelaus, discipol al lui Anaxagora
449 î.Hr.	Socrate începe studiul asupra filosofiei naturale
Circa 445 î.Hr.	Herodot termină „Istorii"
432 î.Hr.	Socrate participă în cadrul armatei ateniene la asediul Potideei, în Chalcidica
431 î.Hr.	Izbucnește Războiul Peloponeziac
429 î.Hr.	Socrate începe studiul asupra naturii umane Socrate ascultă profeția Oracolului din Delfi
427 î.Hr.	Se naște Platon
424 î.Hr.	Socrate se alătură armatei ateniene în bătălia de la Delion
423 î.Hr.	Piesa „Norii lui Aristofan" se joacă pe scena din Atena
419 î.Hr.	Socrate se căsătorește cu Xantippe
404 î.Hr.	Sparta capitulează în fața Atenei
399 î.Hr.	În timp ce se afla în închisoare, Socrate se otrăvește și moare
387 î.Hr.	Platon fondează Academia
385 Î.Hr.	Platon scrie „Banchetul"
384 î.Hr.	Se naște Aristotel
347 î.Hr.	Platon moare Aristotel începe seria călătoriilor sale
343 î.Hr.	Aristotel este desemnat tutorele lui Alexandru cel Mare
335 î.Hr.	Aristotel înființează Liceul (Likeion sau Școala peripatetică)
334 î.Hr.	Începe campania spre est a lui Alexandru cel Mare
322 î.Hr.	Moare Aristotel
Secolul I d.Hr.	Apariția creștinismului
Secolul al III-lea d.Hr.	Apariția neo-platonicismului
Secolul al IV-lea d.Hr.	Creștinismul începe să se răspândească în Europa
Secolul al V-lea d.Hr.	Sfântul Augustin scrie Trinitatea
529 d.Hr.	Academia lui Platon este închisă din ordinul împăratului Justinian
Secolul al IX-lea d.Hr. – Secolul al XIV-lea d.Hr.	Propagarea scolasticismului
Secolul al XIV-lea	Punctul culminant al Renașterii Renașterea culturii Greciei Antice
1438	Casa de Medici din Florența restabilește Academia Platoniciană
1687	Newton lansează teoria gravitației
Secolul al XIX-lea	Apariția gândirii existențialiste
1943	Sartre scrie „Ființa și neantul"

Drumul lung pe care părintele filosofiei greceşti l-a parcurs în căutarea adevărului

În ciuda faptului că a influențat în mod semnificativ dezvoltarea filosofiei europene în ceea ce reprezintă astăzi, nu sunt cunoscute multe detalii asupra vieții sale. Astfel suntem nevoiți să-i ghicim personalitatea şi caracterul din referirile cuprinse în „Dialogurile" lui Platon, din „Memorabilia" lui Xenofon şi comedia „Nepheles" (Norii) de Aristofan. Putem încerca să descifrăm misterul vieții marelui filosof parcurgând numai istorisirile altora, care-i descriu detalii din viață şi care fac referire la sistemul său de gândire.

▲ Statuia Atenei, zeița războinică a înțelepciunii, patroana și protectoarea orașului Atena. Socrate, care va fi cunoscut mai târziu ca părinte al filosofiei antice grecești, s-a născut în Alopex, o zonă de la periferia estică a Atenei.

Un context cultural propice

Un descendent al lui Dedal

CETATEA ATENEI, port din vechea Eladă, botezată așa după numele zeiței războinice a înțelepciunii din mitologia greacă, Pallas-Atena, care îndeplinea rolul de patroană și protectoare a orașului, primește de secole între zidurile sale vizitatori din întreaga lume, atrași de numeroasele vestigii arheologice. Cu aproximativ 2.400 de ani în urmă, în centrul acestui măreț oraș, într-un for decorat cu temple de marmură și clădiri publice grandioase - centrul vieții publice ateniene de atunci - s-a ivit un personaj cu o înfățișare puțin ciudată care a declanșat polemici aprinse în rândul locuitorilor cetății. Acesta era marele filosof Socrate, care și-a împlinit destinul în viață - acela de a-i determina pe oameni să gândească critic asupra propriilor credințe și prejudecăți.

Nu există om în zilele noastre care să nu rezoneze la numele de Socrate, ca urmare a faptului că ideile sale revoluționare au avut un impact major asupra umanității chiar până astăzi. Cu toate acestea, în contradicție cu notorietatea de care se bucură numele său, studiind viața lui Socrate, o viață bogată în evenimente memorabile, trebuie să te mulțumești doar cu legendele, supozițiile sau relatările martorilor contemporani, în principal datorită faptului că nu a lăsat nicio scriere în urma sa. Pe parcursul vieții, nu a scris nici măcar o singură lucrare.

Socrate s-a născut în anul 469 î.Hr. (după alte date 470 î.Hr.). Locul său de naștere, dema Alopex, se găsea la periferia estică a Atenei. Tatăl său se numea Sofroniscos, iar mama sa, Phainarete. Conform tradiției, ocupația cu care se îndeletnicea tatăl era aceea de sculptor sau cioplitor în piatră și se spune că Socrate susținea spre amuzamentul propriu că era descendent al eroului mitologic, Dedal, aceasta însemnând că era „urmașul unui sculptor". Se spune că mama lui Socrate era o moașă îndemânatică, dar această informație nu se poate verifica deoarece se cunosc foarte puține date în legătură cu viața sa. După moartea tatălui său, mama acestuia s-a recăsătorit cu un oarecare Chaeredemus cu care a avut un fiu, Patrocle, fratele vitreg al lui Socrate.

Micul Socrate a crescut sub o atentă îngrijire și toată viața nu a dus lipsă de nimic. Se spune că tatăl său era extrem de preocupat de educația fiului său, observând

În cetățile Greciei Antice, templele erau considerate centre ale îndeletnicirilor spirituale dar și militare, fiind construite de obicei pe înălțimile dealurilor și înconjurate de ziduri de apărare puternice.

înclinația acestuia spre studiul disciplinelor esențiale de la acea vreme, printre care poezia, literatura și muzica. Nu se cunoaște cu certitudine dacă statutul social al sculptorilor și moașelor avea o oarecare prestanță în rândul societății ateniene; totuși, putem presupune că părinții lui Socrate dispuneau de o stare materială peste medie, luând în considerare faptul că acesta a beneficiat de o educație aleasă.

Înflorirea filosofiei naturale

În perioada copilăriei lui Socrate s-au dezvoltat condițiile prielnice pentru ca acesta să devină filosoful de mai târziu. Cu câteva decenii înainte de nașterea sa, în vremea în care filosofia greacă începea să se manifeste în stadiu incipient, regiunile Anatolia și Ionia din Asia Mică (Turcia din zilele noastre), precum și sudul Italiei cu Sicilia, unde se aflau colonii grecești puternice, erau mult mai avansate din punct de vedere cultural decât Grecia propriu-zisă, de unde își trăgeau originile și tradițiile culturale.

Pe teritoriul Ioniei, locuitorii aveau posibilitatea de a intra în contact direct cu tradițiile culturale din țările vecine de la răsărit, întreținând relații comerciale în bazinul Mării Mediterane, iar învățații și gânditorii se străduiau din răsputeri să înțeleagă și să ofere o explicație plauzibilă diferitelor fenomene naturale, prin interpretări raționale, eliminând orice ingerințe ale religiei, credințelor în supranatural și mitologie. Acest sistem de gândire rațional va purta denumirea de filosofie naturală. Thales, care provenea din cetatea Milet, colonie greacă din Ionia și-a propovăduit gândirea în jurul anului 580 î.Hr, fiind cunoscut în istorie drept „părinte al științei". Conform viziunii sale, pământul a luat naștere din apă, de fapt pământul nu era altceva decât un disc plat care plutea continuu pe ape (apa ca element primordial al nașterii Universului). Tradiția istorică îl plasează pe Thales ca fiind primul filosof al Greciei Antice. După Thales, a luat naștere o nouă mișcare filosofică care a încercat să pună în lumină realitatea din spatele fenomenelor naturale, în efortul de a elibera gândirea oamenilor de sub tirania credințelor și superstițiilor religioase. În scurt timp, această mișcare a devenit extrem de populară.

▲ Acesta este un portret al poetului liric, Alceus (stânga), secolul al VII-lea î.Hr. și al poetei Safo (dreapta), ambii originari din insula greacă Lesbos. În acele timpuri, muzica era o disciplină fundamentală de studiu, alături de literatură și poezie.

▲ Agora, care a reprezentat centrul celor mai importante activități economice și sociale din Grecia antică, un loc de socializare și de întâlnire pentru toți cetățenii orașului.

▲ Thales a afirmat că Pământul a luat naștere din apă. În jurul anului 580 î.Hr, în Ionia, a jucat un rol important în calitate de filosof.

În această perioadă s-au remarcat o serie întreagă de exponenți ai filosofiei naturale. Anaximandru, un discipol al lui Thales, a avansat teoria conform căreia „orice element din univers este constituit dintr-o singură substanță primordială". Poate că cel mai cunoscut filosof natural a fost Pitagora, care a devenit celebru prin teoria matematică ce-i poartă numele. Datorită contribuției acestora, filosofia naturală a Greciei Antice a ajuns la apogeu.

DIN CULISE

MITOLOGIA GREACĂ ȘI FILOSOFIA

Înainte de apariția filosofiei așa cum o cunoaștem astăzi, vechii greci căutau să descopere adevărul și cunoașterea prin intermediul mitologiei; încercau să explice tot soiul de lucruri și fenomene, raportându-se la legendele mitice moștenite de la o generație la alta.

Prin urmare, o sectă religioasă cunoscută sub numele de Misticii lui Orfeu, propovăduia mitologia greacă ca punct central al doctrinei adepților săi. În mod firesc, atunci când încerci să explici adevărul numai prin intermediul mitologiei, rezultă o evidentă lacună a explicațiilor de natură logică, rațională. În momentul apariției sistemului filosofiei naturale, exponenții acesteia au încercat să definească universul folosind adevărul absolut prin însăși natura sa.

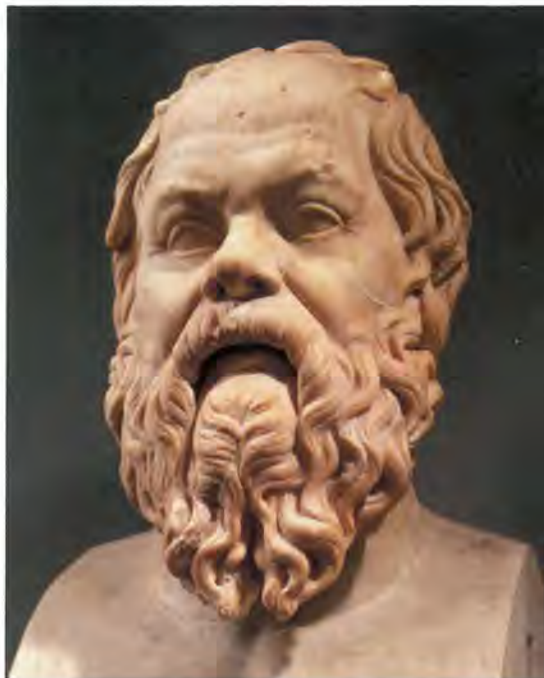
Printre filosofii naturali se numără Thales, care a afirmat că apa este la originea tuturor lucrurilor, și Heraclit, care credea că focul este elementul primordial mai degrabă decât apa. În consecință, filosofia naturală a fost privată de un punct de vedere comun, filosofii afirmându-și propriile idei în ceea ce privește adevărul universal, fără să existe coeziune în susținerea argumentelor.

În schimb, au existat anumiți gânditori care vedeau adevărul numai în lucruri și fenomene legate de natura umană, mai degrabă decât de celelalte viețuitoare (sofiștii). În aceste condiții și-a făcut apariția Socrate, filosoful care va revoluționa gândirea greacă și-și va pune amprenta asupra societății ateniene. A încercat să cuprindă într-un sistem filosofic universal, atât ideile și conceptele filosofilor naturali cât și pe cele ale sofiștilor.

▲ În acele vremuri, vechii greci căutau adevărul prin intermediul mitologiei, care era întemeiată în principal pe legende despre viețile zeilor și zeițelor din Olimp, cum ar fi Zeus și consoarta sa, Hera.

Un caracter deosebit

▲ Viața lui Socrate a fost învăluită de mister, doar câteva relatări au rămas de la discipolii săi – unul dintre aceștia fiind Platon – care descriu faptele și înfățișarea sa neobișnuită și în care regăsim câteva dintre cuvintele sale rămase celebre.

Un om al contradicțiilor

NU EXISTĂ DOVEZI CARE să ateste cum și-a petrecut Socrate anii de adolescență, nicio istorisire care să menționeze faptul că ar fi fost un copil talentat care ar fi ieșit victorios în jocurile și disputele cu colegii de școală. Conform anumitor surse, Socrate a primit învățătura necesară pentru a deveni sculptor pentru a-l urma pe taăl său în acest meșteșug. Într-o suită de lucrări intitulate generic „Descrierea Greciei", scrisă în secolul al II-lea d.Hr. de geograful Pausanias se menționează existența, la acea vreme, a unor statui postate la intrarea în Acropole, care înfățișau cele trei Grații. Se spune că aceste statui reprezentau unele dintre lucrările lui Socrate din timpul când se îndeletnicea cu sculptura.

O mare parte din viața lui Socrate rămâne încă un mister de nedescifrat în lipsa unor date concrete. Ceea ce ne este cunoscut astăzi în legătură cu viața sa se regăsește în câteva lucrări mai vechi sau mai noi, inclusiv în „Banchetul" lui Platon. Pe de altă parte, putem admira bustul său în diferite muzee ale lumii, printre care Muzeul Vaticanului din Roma, Italia.

În acele vremuri, grecii considerau o virtute să-ți trăiești viața după regula „minte sănătoasă în corp sănătos" („mens sana in corpore sano"). Totuși, Socrate nu se remarca printr-un fizic frumos și armonios. Oamenii nutreau însă credința că Socrate arăta ca un învățat și că avea o figură agreabilă.

O întâlnire profetică

Perioada întâlnirii dintre Socrate și Archelaus coincide cu răspândirea dezbaterilor polemice în rândul cetățenilor atenieni. Conform unei surse istorice, în perioada în care Socrate avea vârsta de 17 ani, a studiat sub îndrumarea lui Archelaus, unul dintre discipolii lui Anaxagora. În același timp, o altă sursă susține că Socrate avea 28 sau 29 de ani atunci când a călătorit în insula Samos. În timpul peregrinărilor sale l-ar fi întâlnit pe bătrânul Archelaus în acele locuri. În oricare dintre situații, Socrate se găsea la prima tinerețe în momentul în care a căpătat interes pentru studierea filosofiei naturale, care era considerată în acea perioadă un domeniu de cunoaștere tipic grecilor din clasa mijlocie.

Conceptele filosofiei naturale, dominantă în acea vreme, puneau accent pe interpretarea tuturor lucrurilor și fenomenelor din natură. Conform acestei gândiri, toate lucrurile își trag originile din pământ, apă, foc sau vânt. În acele timpuri, încă de la o vârstă fragedă, Socrate era pătruns de setea de cunoaștere și dornic să învețe cât mai multe. Era zbuciumat să atingă înțelepciunea supremă care ar fi îngăduit omului să descopere motivele pentru care toate lucrurile au o existență, o durată de viață care mai apoi se sfârșește. Se spune că s-a dedicat din toată inima învățăturii sale. Cu toate acestea, nu a fost convins în întregime de faptul că filosofia naturală poate oferi răspunsurile juste sau complete și toate explicațiile necesare la întrebările de care era frământat.

Spre exemplu, în momentul în care un adept al filosofiei naturale a oferit o explicație pentru originea vieții, a susținut că viața nu este altceva decât rezultatul unui proces de fermentație între foc și apă. Încerca astfel să ofere o explicație fizică asupra creației fiecărei ființe din lumea naturală. Cu toate aceste încercări, motivul pentru care au fost create în primul rând ființele nu și-a găsit o explicație. Astfel, filosofia naturală nu a reușit să ofere un răspuns complet la întrebarea pe care Socrate căuta s-o lămurească.

Pierzându-și aproape întreaga speranță, după ce nu reușise să găsească un răspuns pertinent în gândirea filosofică naturală, pentru o bucată de vreme și-a petrecut timpul într-o stare contemplativă. Aceasta i-a cauzat o stare de nervozitate profundă; în cele din urmă, a descoperit ceva care avea să-i reîmprospăteze speranțele. Șansa i s-a ivit în cale în momentul în care a dat peste o scriere a lui Anaxagora, un filosof originar din Clazomenai, în Asia Mică. Acesta s-a mutat la Atena în jurul anului 461 î.Hr., atunci când Socrate era încă un copil.

▲ Statuie a Afroditei, zeița greacă a dragostei, pasiunii și frumuseții. Afrodita este echivalentul zeiței Venus din mitologia romană.

▲ Anaxagora, filosof grec din Antichitate. A fost dascălul lui Archelaus, care se spune că a fost mentorul lui Socrate. Anaxagora a susținut că, înainte de formarea Universului, toate lucrurile au existat laolaltă într-o masă inseparabilă. La urmă, masa a fost supusă unui proces centrifug; prin urmare, elementele constituente ale Universului au început să se separe unul de altul, devenind elemente distincte.

CLIPE PERSONALE

VINUL CA MIJLOC DE SOCIALIZARE

Se spune că Socrate se putea abține de la băutură, dar adeseori era văzut „bând ca un pește". Principala licoare bahică a vremii era vinul. În lucrarea lui Platon, „Banchetul", Socrate era descris ca un băutor veritabil. În carte, Alcibiade comentează comportamentul lui Socrate atunci când se afla sub influența băuturilor alcoolice: „Nu se îmbată niciodată; poate să bea atât cât timp oamenii îi toarnă vin în pocal." În vreme ce era tolănit pe sofale, Socrate împreună cu anturajul care-l acompania se bucurau mai întâi de belșugul mesei, apoi se lansau în discuții entuziaste, în tot acest timp degustând cantități uriașe de vin.

Pe de altă parte, conform comentariilor lui Xenofon din „Memorabilia", Socrate nu își turna o altă cupă de vin decât în momentul în care își simțea gâtlejul uscat, astfel fiecare cupă de vin avea un gust excelent și unic. Se pare că știa să se abțină de la băutură, dar chiar și așa poate fi considerat un băutor de categoria grea. În ceea ce privește mesele, nu mânca decât în limite rezonabile. Socrate îi sfătuia pe oamenii care se dedau la excese „să nu se lase ademeniți de diverși binevoitori care ar fi încercat să-i convingă să mănânce și să bea, chiar dacă nu le era foame sau sete". Din aceste povețe tragem concluzia că Socrate nu arăta respect față de persoanele care mâncau și beau peste măsură la banchete, ce erau mai interesate să se îmbuibe decât să se bucure de discuții interesante.

Adevărata plăcere a lui Socrate nu era băutura, ci discuțiile pe care le purta în compania prietenilor.

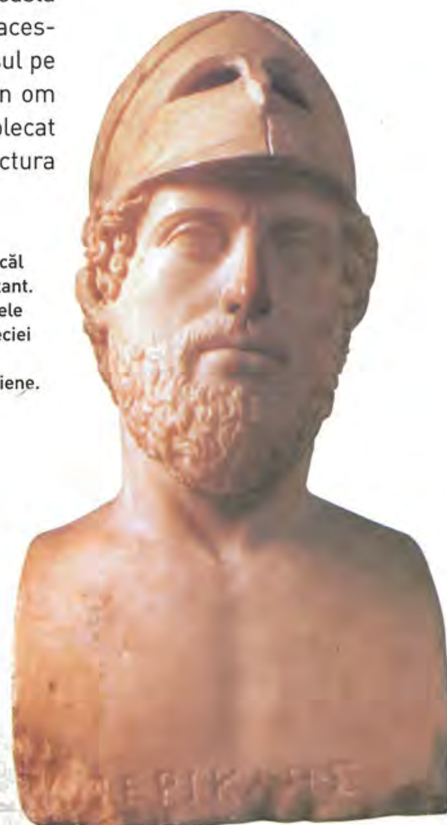
▶ O reprezentare a unui banchet din perioada în care a trăit Socrate. Socrate era un băutor recunoscut, dar de cele mai multe ori reușea să se abțină de la băutură și să-și tempereze obiceiurile culinare.

Potrivit concepției lui Anaxagora, dascăl și mai târziu prieten apropiat al lui Pericle, „toate lucrurile existente dintotdeauna în Univers constau în fragmente minuscule care sunt ingredientele fundamentale ale cosmosului". La început, aceste particule eterne au existat în număr infinit într-o masă amorfă și neorganizată, până când nous sau rațiunea (spiritul) sub impulsul mișcării le-a transpus într-o ordine sistematică, dând naștere Universului. Prin urmare, rațiunea, elementul cosmic fundamental este o entitate omniscientă, omnipotentă și absolută, separată de orice altă substanță și care controlează toate formele de viață.

Socrate a fost inspirat de teoria cosmologică a lui Anaxagora

Se pare că Socrate a susținut concepția cum că „dacă nous pune lucrurile în ordine, atunci nous le aranjează în ordinea perfectă. Dacă aceasta demonstrează justificarea ordinii și motivul acestei acțiuni aș putea fi capabil să aflu răspunsul pe care-l caut". Fără îndoială, Socrate a fost un om sârguincios și aplecat spre învățătură; s-a aplecat asupra propriei gândiri, fiind absorbit de lectura tuturor scrierilor care i-au căzut în mână.

▼ Pericle, conducător militar și politic al Atenei Antice. Pericle a alungat de la putere clasa aristocratică și a instaurat Epoca de Aur a Atenei.

Milet, patria lui Anaxagora, mentor al lui Archelaus și dascăl al lui Socrate. Locul a rămas încă un sit arheologic important. Amplasat pe coasta Mării Egee, Miletul a fost una dintre cele mai reprezentative cetăți ale Ioniei din epoca clasică a Greciei Antice. Pe aceste meleaguri s-au născut filosofii Thales, Anaximene și Anaximandru, care au aparținut Școlii Milesiene.

Studiu asupra omenirii

Un filosof combativ

SE PRESUPUNE CĂ SOCRATE A STUDIAT cu multă tragere de inimă pe parcursul tinereții sale, dar în intervalul vârstei de 30 și 40 de ani a fost nevoit să servească în rândurile armatei ateniene. În Atena Antică exista serviciul militar obligatoriu, iar atunci când războiul izbucnea, toți bărbații în stare să poarte arme, cu vârsta de peste 20 de ani erau obligați să se înroleze în armată. Socrate nu a fost scutit de o astfel de corvoadă. Diferite scene de bătălie descrise în „Banchetul" lui Platon reliefează personalitatea lui Socrate.

În anul 432 î.Hr., la vârsta de 37 de ani, Socrate s-a alăturat expediției militare împotriva Potideei, cetate din Peninsula Chalcidică. A fost un război de durată, iar în momentul în care căile de aprovizionare și comunicație au fost întrerupte și hrana a devenit din ce în ce mai precară, mulți hopliți (soldați) și-au pierdut spiritul combativ. Fără nicio îndoială, luptând sub presiunea unor atare condiții, mulți dintre ei au clacat din punct de vedere psihic. Socrate a căutat să-și mențină moralul, fiind suficient de relaxat pentru a se putea delecta cu mici plăceri ale vieții chiar pe câmpul de luptă.

Pentru a înrăutăți și mai mult situația datorată condițiilor de aprovizionare din ce în ce mai precare, o iarnă neașteptat de geroasă s-a abătut peste meleagurile Potideei, iar oamenii au fost nevoiți să poarte blănuri grele peste echipamentul militar. În mod cu totul surprinzător Socrate se delecta mergând prin zăpadă în picioarele goale, înfășurat numai într-o pelerină. Se spune că toți îi purtau un profund respect pentru bravura și tăria sufletească de care dădea dovadă.

În timpul acestui război, Socrate a întâlnit un băiat pe numele său Alcibiade, care mai târziu îi va deveni protejat și amant. Se spune că atunci când Alcibiade a fost rănit în bătălie, Socrate a fost cel care a sărit să-l ajute. Mai mult decât atât, se crede că Socrate i-a atribuit lui Alcibiade faptele sale de arme.

De la asediul Potideei se poate spune că Socrate nu va mai fi considerat doar un bun orator și un spirit superior, ci și o personalitate fascinantă, posedând o forță lăuntrică remarcabilă.

▲ O pictură decorativă de pe un vas ceramic care înfățișează o scenă din poemul epic „Iliada" de Homer, în care Ahile, eroul legendar îngrijește rănile lui Patrocle. Socrate, care s-a dovedit a fi un ostaș destoinic a ajutat, de asemenea, un băiat în timpul bătăliei.

▼ Între 431 î.Hr. și 404 î.Hr. s-a desfășurat Războiul Peloponeziac între orașele-state Atena și Sparta. Acest conflict, la care a luat parte și Socrate s-a sfârșit cu victoria Spartei. După încheierea ostilităților, în societatea greacă s-au produs schimbări dramatice, iar Atena a intrat în declin.

▲ Alcibiade, care se crede că era slăbiciunea lui Socrate. Faimos pentru înfățișarea sa, a fost salvat de Socrate în timpul bătăliei de la Potideea.

Clipe personale

HOMOSEXUALITATEA ÎN GRECIA ANTICĂ

În vremea lui Socrate era normal ca bărbați de vârstă mijlocie să facă o adevărată pasiune pentru tineri. Bineînțeles că Socrate nu a fost o excepție. Pentru a seduce acești tineri nu era nevoie să afișezi bani, statut social sau o înfățișare plăcută, ci să dovedești aptitudini oratorice ce erau intens căutate la acea vreme. Prin urmare, Socrate reușea să atragă adesea ocheadele pline de pasiune și înflăcărare ale tinerilor. Printre aceștia, adolescentul Alcibiade, care era cunoscut pentru aspectul fizic plăcut a făcut o adevărată pasiune pentru Socrate. Acesta nu și-a ascuns sentimentele afirmând că „ceea ce sunt este îndrăgostit de Alcibiade și de cunoaștere". Pe de altă parte, chiar și atunci când a avut ocazia de a se afla singur cu Alcibiade într-o încăpere nu i-a făcut acestuia niciun avans de natură sexuală. Dormeau în același pat, dar nu au întreținut deloc raporturi sexuale. Pentru un tânăr ca Alcibiade, dragostea includea relațiile fizice, dar acest aspect era înțeles altfel de Socrate. Pasiunea de care era cuprins se concentra cu precădere pe legătura psihologică, denumită „dragoste platonică", un concept propovăduit de discipolul său, Platon.

▲ În vechea Eladă, legăturile pasionale dintre bărbați de vârstă mijlocie și tineri erau de notorietate.

Dezamăgire și rămas-bun

Nu este destul de clar la ce vârstă a studiat Socrate lucrarea lui Anaxagora, dar a fost șocat de concluziile la care ajunsese acesta. A observat că „Anaxagora nu reușise să clarifice mecanismul prin care nous deținea controlul asupra tuturor lucrurilor".

Teoria legată de „nous" a avut la început un profund impact asupra lui Socrate; cu toate acestea, în cele din urmă, și-a dat seama că era limitată în privința anumitor aspecte. În final, a realizat că originea lucrurilor era mai mult decât ceață rece și eter cald, fenomene pe care Anaxagora le descria ca purtătoare ale semințelor vieții care cresc atunci când sunt amestecate cu aerul, lumina și câmpurile electromagnetice, așa cum credeau alți filosofi naturali.

După dezamăgirea pe care a trăit-o atunci când și-a dat seama că Anaxagora nu reușise să clarifice mecanismul de control al tuturor lucrurilor, probabil a simțit că se așterne în fața sa o ceață densă odată cu pierderea respectului datorat mentorului său. S-a angajat să continue cercetările pentru găsirea unui răspuns pe care nu-l aflase prin intermediul filosofiei naturale. De la „studiul asupra științei" (logosului) și-a concentrat atenția către „studiul asupra omenirii".

În concordanță cu ideile sale, s-a străduit să pună accent pe comunicarea dintre oameni și a încercat să exploreze adevărul asupra lucrurilor. De fiecare dată când vizita Agora, atrăgea atenția trecătorilor încercând să-i angajeze în conversații pe teme filosofice. Fizionomistul Zopyrus spunea privindu-l pe Socrate: „are vederi înguste și tendința de a se lăsa purtat de pasiune". Cu alte cuvinte „este irascibil și iute la mânie".

Așa cum reiese din rândurile mai sus, Socrate avea o figură aparte; își făcuse obiceiul să parcurgă străzile orașului purtând doar o pelerină. Un om cu o astfel de înfățișare care-și oprea concitadinii pe stradă pentru a susține ore întregi discuții filosofice era privit cu suspiciune. Nu este de mirare faptul că Zopyrus a făcut o răutăcioasă, deoarece se știe că grecii trăiau călăuziți de principiul „minte sănătoasă în corp sănătos".

Oamenii care îl cunoșteau pe Socrate au izbucnit în râs la auzul cuvintelor lui Zopyrus, care se dovedea a fi atât de superficial în înțelegerea personalității filosofului. Totuși Socrate i-a descurajat pe zeflemiști și fără să încerce să contra-argumenteze sau să fie cuprins de mânie i-a răspuns lui Zopyrus „Sunt exact așa cum spui. Deși pot să-mi controlez sentimentele prin logos".

◀ Socrate a atras întotdeauna atenția asupra înfățișării sale stranii. Mergea desculț prin oraș purtând doar o pelerină.

O voce faimoasă a înțelepciunii

Oracolul din Delfi

ÎN TIMP CE SE DESFĂȘURAU discuții filosofice în Agora, pe la vârsta de 40 de ani, Socrate a avut un moment de cotitură. Într-o zi, prietenul său, Herefon, a vizitat Oracolul din Delfi și l-a întrebat pe Apolo, zeul luminii „Cine este mai înțelept decât Socrate?"

La acea vreme, era destul de obișnuit ca oamenii din Grecia să aibă încredere în sfaturile și prorocirile oracolului atunci când se confruntau cu probleme sau erau frământați de întrebări fără răspuns în legătură cu îndeletnicirea lor sau în chestiuni legate de familie și relații sentimentale. Oamenii vizitau templul, scrijeleau pe o bucată de pergament problemele sau chestiunile care-i frământau și înmânau acest mesaj unui preot. După ce preotul transmitea conținutul mesajului către Pithia, aceasta oferea un răspuns sau o rezolvare ca „profeție din partera zeului Apolo". Deoarece mesajele profetice erau întotdeauna ambigue, adevăratul sens trebuia interpretat și ghicit de fiecare individ în parte.

Cu siguranță, Herefon a scris această întrebare și a înmânat-o preotului cuprins de frenezie. Când preotul i-a adus scrisoarea Pithiei, care ședea în spatele templului, aceasta a invocat spiritul lui Apolo care a răspuns, în final prin vocea preotesei „Nu există om mai înțelept decât Socrate". Preotul a notat profeția lui Apolo și i-a înmânat-o lui Herefon. Acesta, cuprins de emoție pentru că obținuse răspunsul dorit, s-a dus să-l întâlnească pe Socrate. În momentul în care filosoful a auzit istorisirea prietenului său s-a arătat decepționat.

După ce a primit profeția din Delfi, a început să fie obsedat de ce a vrut într-adevăr să spună Apolo prin acele vorbe.

Socrate credea că „nu am multe cunoștințe și nu posed cine știe ce învățătură. Există mulți oameni în Atena care sunt mai înțelepți decât mine. Este împotriva firii ca zeii să mintă... ca să caut înțelesul vorbelor lui Apolo, trebuie să văd dacă nu există cineva mai înțelept ca mine. Dacă aș găsi acea persoană, aș putea contesta profeția".

După aceste întâmplări, Socrate a mers prin toată Atena, adresând întrebări demnitarilor, artiștilor, muzicienilor și literaților și tuturor oamenilor renumiți și învățaților, observând cu atenție dacă aceștia reușeau să-i ofere răspunsul corect.

Procedând așa, a realizat un singur lucru. „Într-adevăr, posedă multă învățătură. Și chiar dacă se consideră înțelepți, în realitate nu înțeleg esența lucrurilor. În aparență, sunt mai înțelept ca ei."

Pe atunci, Socrate a rostit acele vorbe care au devenit celebre „Nu știu nimic, cu excepția propriei mele ignoranțe". În plus, fraza „Știu ceea ce nu știu" înseamnă în cele din urmă că Universul este mult mai cuprinzător decât ceea ce poate cuprinde ochiul uman și nu totul poate fi explicat.

Prin urmare, Socrate a ajuns la o concluzie simplă – numai zeii posedă înțelepciune, iar în fața acestora oamenii nu sunt altceva decât niște mărunte creaturi fără darul înțelepciunii. Dar, din aceleași motive, suntem capabili de iubire și putem aspira la înțelepciune. Acesta este lucrul cel mai important.

▲ Basorelief din secolul al XIX-lea care-l înfățișează pe Socrate propovăduindu-și învățătura în piața publică. S-a dedat la astfel de eforturi datorită unei profeții.

Templul lui Apolo a jucat un rol important la acea vreme în societatea greacă, fiind folosit chiar și pentru a justifica deciziile politice.

▲ O pictură din secolul al XIX-lea care înfățișează o scenă în care Socrate se plimbă pe străzile Atenei și abordează trecătorii pentru a purta un dialog. A fost ovaționat de tineri, dar unii învățați a căror ignoranță fusese demascată l-au ținut la distanță.

Nu ştiu nimic, cu excepţia propriei mele ignoranţe

Înțelegând adevăratul sens al profeției s-a străduit să-i facă pe locuitorii Atenei să priceapă că, deși au credința că posedă tainele înțelepciunii, în realitate această calitate le este străină. Metoda sa implica și comunicarea interumană prin intermediul dialogului, denumită în zilele noastre Metoda Socratică.

În aparență, Socrate a adresat oamenilor diferite întrebări relativ simple. Va fi auzit punând întrebări ca: „Ce este frumusețea?" sau „Ce sunt curajul, înțelepciunea și virtutea?", iar învățații îi răspundeau: „Este cutare...". De exemplu, despre curaj un învățat ar fi răspuns că este rezistența sufletului. Socrate ar fi replicat că majoritatea descriu curajul ca fiind bun, dar în niciun caz ca rezistență a sufletului. Învățatul s-ar fi mulțumit cu acest răspuns, iar Socrate a concluzionat astfel: curajul nu este rezistența sufletului, ceea ce denotă că răspunsul inițial este greșit. Cei mai mulți dintre învățați rămâneau fără cuvinte la încheierea dialogurilor cu Socrate.

Întrebările lui Socrate se limitau adesea la concepte filosofice ca înțelesul virtuții sau al valorii. De altfel, întrebarea „Ce este frumusețea?" nu însemna „Ce lucruri sunt considerate frumoase?", ci „Care este esența frumuseții?"

Chiar dacă vreun învățat îi oferea un răspuns mulțumitor la început, pe măsură ce dialogul progresa erau aruncate rapid în luptă alte întrebări, iar răspunsurile ulterioare erau demontate sistematic. La final, toți rămâneau fără cuvinte. De asemenea, se spune că, în timpul conversației, filosoful își înghesuia intenționat într-un colț partenerul de discuții. Forțându-i pe oameni în situații limită, care să-i reducă la tăcere, îi înghesuia în colțuri și erau făcuți să sufere – aceasta era modalitatea prin care Socrate încerca să le demonstreze ce au vrut să spună zeii atunci când au afirmat că oamenilor nu le este dat să posede înțelepciune.

Este de prisos să menționăm faptul că astfel a provocat multe dispute cu concitadinii săi. Era ca și cum cineva ar fi abordat altă persoană spunându-i „Tu nu ai înțelepciune". Era firesc ca mulți cetățeni să se considere ofensați. Ca o consecință a acestui comportament a fost marginalizat, evitat și chiar a declanșat uri fățișe. În unele cazuri, a fost chiar bătut și batjocorit. Chiar și în aceste condiții, a continuat să-și propovăduiască răbdător, cetățenilor Atenei gândirea rezumată prin celebra frază „Nu știu nimic, cu excepția propriei mele ignoranțe". În cele din urmă, aceste incidente i-au adus faimă și numeroși oameni au început să aprecieze filosofia sa. Unii chiar au devenit discipolii lui Socrate.

Biblioteca de amintiri

TEMPLUL LUI APOLO DIN DELFI

Delfi, pământul sfânt al lui Apolo, amplasat la poalele laturii sudice a Munților Parnas, în partea centrală a Greciei este un mic cătun aflat cam la 180 de km nord-est de Atena. În centrul satului, unde se credea că se află „centrul lumii" antice se ridică templul lui Apolo, locul unde Pithia, preoteasa a făcut cunoscută profeția zeului: „Nu este nimeni mai înțelept decât Socrate". Potrivit mitologiei grecești, Delfi a fost lăcașul primordial de venerație al Gaiei, zeița Pământului, dar zeul-soare Apolo a ridicat un nou oracol după izbânda asupra lui Pithon, șarpele pământului care-și avea sălașul în Delfi, creatură pe care a învins-o cu ajutorul arcului și săgeților. În vremurile timpurii, acele locuri erau bântuite doar de oamenii locului; în momentul în care, în secolele al VII-lea și al VIII-lea î.Hr., s-au închegat primele formațiuni statale din Grecia Antică, oracolul din Delfi a căpătat recunoaștere și a devenit un loc de venerație faimos, vizitat de locuitori din toată Elada. În jurul secolului al VI-lea î.Hr. era folosit de vechii regi și conducători pentru a justifica deciziile politice; la începutul secolului al V-lea î.Hr., datorită faptului că oracolul nu prezisese victoria grecilor împotriva Persiei și-a pierdut reputația în rândul populației, iar încrederea în profețiile oracolului s-a diminuat tot mai mult.

Templul, vizibil și astăzi a fost construit în secolul al IV-lea î.Hr, în stil doric. În zilele noastre au rămas doar câteva coloane; totuși este unul din cele mai importante situri arheologice ale Greciei Antice. Este considerat la fel de important ca și amfiteatrul de la Olimpia, faimos ca loc de naștere al Jocurilor Olimpice antice.

▲ Pictură de pe o amforă care o înfățișează pe Pithia în timpul ritualului profetic.

▶ Protagoras, gânditor grec din Antichitate și maestru al sofiștilor. A pus bazele sofismului văzut ca o îndeletnicire.

Un patriot al gândirii

Reprezentația Norilor

COMEDIA „NORII" A FOST JUCATĂ pentru prima dată la Atena în anul 423 î.Hr., în cadrul serbărilor prilejuite de Marile Dionisii (Bacanalele Urbane), clasându-se pe un umilitor loc trei. Piesa fusese scrisă de dramaturgul Aristofan, un mare autor de comedii. Aceasta îi satiriza pe sofiști, un grup de învățați care stăpâneau arta oratoriei, iar Socrate a fost principala țintă a criticilor și batjocurii interpretative.

În piesă, Socrate domnește peste Gândire sau Phrontisterion. Este descris ca un sofist periculos, care-și învață discipolii să se folosească de arta oratoriei pentru a da forță unui argument slab. De asemenea, pune la îndoială religia aducând în discuție cercetarea științifică și afirmă sus și tare că picăturile de ploaie provenite din nori nu sunt creația lui Zeus. La finalul piesei, unul dintre discipolii săi, supărat pe semnificațiile învățăturii lui Socrate incendiază Phrontisterion.

Portretizarea lui Socrate din Norii rămâne în continuare destul de controversată. Mulți cred că a contribuit în parte la judecarea și execuția sa. Una dintre teorii sugerează că Norii reprezintă o satiră la adresa unuia dintre discipolii lui Socrate și nu se referă la acesta. În timpul procesului, făcând referire la ceea ce sugera textul piesei nu s-a arătat ofensat de caracterizarea făcută.

Din punct de vedere moral, intelectual și politic a avut o atitudine inconsecventă față de concetățenii săi. A intenționat să le atragă atenția atenienilor asupra „măsurii propriei lor ignoranțe". De ce și-a propus să facă acest lucru?

În primul rând, se spune că era profund îngrijorat asupra viitorului atenienilor. Platon îl asemuia pe Socrate cu un tăun. Așa cum tăunele înțeapă crupa calului, astfel îi sâcâia și Socrate pe atenieni pentru a le afla gândurile. Filosoful credea că dacă oamenii nu sunt conștienți de propria ignoranță, Atena avea să se prăbușească în ruine.

În al doilea rând, oracolul din Delfi îi prezisese odată unuia dintre prietenii săi că Socrate este cel mai înțelept om din Atena. După ce auzise profeția, Socrate a încercat să demonstreze că oracolul se înșeală. A încercat să îi chestioneze pe cei mai învățați dintre atenieni. Toți acești oameni credeau despre ei înșiși că sunt ascuțiți la minte. În final, a realizat că oracolul avea dreptate. A știut un singur lucru pe care ceilalți înțelepți nu-l cunoșteau – faptul că era pregătit să-și admită propria ignoranță.

Un ostaş patriot

Războiul Peloponeziac (431 î.Hr. – 404 î.Hr.) a fost considerat unul dintre cele mai devastatoare conflicte din istoria Greciei Antice, care a pus față în față două tabere ale aceluiași popor: Imperiul Atenian și Liga Peloponeziacă condusă de Sparta. În timpul Războiului Peloponeziac, purtat împotriva Spartei, Socrate a fost încununat de lauri, remarcându-se prin bravură pe câmpurile de luptă la asediul Potideei din anul 432 î.Hr., când avea vârsta de 37 de ani, în bătălia de la Delion, din anul 424 î.Hr, când împlinise 45 de ani, precum și în lupta de la Amfipolis din anul 422 î.Hr, când avea 47 de ani. La asediul Potideei

▼ O pictură realizată în secolul al XIX-lea înfățișează învățătura delfică din Grecia Antică.

Omul-cheie

HEREFON

Exista un motiv plauzibil pentru care Socrate, fără nicio ocupație, cutreiera orașul susținând dialoguri cu oamenii, chiar dacă avea o gospodărie, soție și copii pe care să îi întrețină. Prin aceasta nu dorea să se simtă superior luând la rost, de față cu alții, oameni în aparență foarte învățați, expunându-le propria neștiință și călcându-le în picioare mândria. Se comporta de o așa manieră pentru că dorea să verifice adevărul istorisirii pe care o auzise de la vechiul său cirac, Herefon.

Într-o zi, filosoful a primit niște vești incredibile de la Herefon. Acesta se dusese la Delfi pentru a întreba oracolul de acolo dacă există cineva care să fie mai înțelept decât Socrate. Răspunsul a venit sub forma unei profeții care îi confirma că nu exista nimeni în cetatea Atenei mai înțelept și mai învățat decât Socrate.

Izvoarele în legătură cu viața lui Herefon sunt foarte sumare. În piesa „Norii", scrisă de dramaturgul Aristofan, a fost descris ca discipol al lui Socrate. Avea o înfățișare de malnutrit, fiind batjocorit des pentru felul în care arăta, iar oamenii spuneau arătându-l cu degetul că „nu puteau determina cu precizie dacă era viu sau mort". Probabil avea un aer bolnăvicios și era foarte slab. De asemenea, Socrate menționa că „se implica ușor în orice lucru". Interpretând la rigoare portretizările făcute de Aristofan, Xenofon și Platon, Herefon era probabil o persoană activă, un bine-cunoscut personaj cu o înfățișare neobișnuită și care se mișca în voie prin cercurile intelectuale și sociale sus-puse ale Atenei, fiind respectat chiar de Socrate. În mod ciudat, s-a dus la Delfi pentru a afla dacă Socrate este cel mai mare înțelept al lumii. A fost un discipol consecvent și credincios. Din cauza profeției oracolului, Socrate și-a început căutările pentru a găsi persoana care să fie mai înțeleaptă decât el pentru a verifica veridicitatea profeției zeilor.

◂ O scenă din comedia greacă. Herefon salvat de Apolo. De asemenea, Socrate l-a salvat pe Xenofon, autorul „Memorabiliei"

◂ Aristofan, care a scris Lysistrata. A scris și „Norii", piesa care l-a satirizat pe Socrate.

a reușit să-l salveze de pe câmpul de luptă pe prietenul său Alcibiade. Câțiva ani mai târziu, în confruntarea de la Delium a salvat viața protejatului său Xenofon, care fusese prins sub un cal căzut. Mai târziu, Xenofon a scris „Memorabilia". În această bătălie, oastea ateniană a fost înfrântă. Doi oameni, Socrate și generalul Laches au continuat să susțină moralul trupelor chiar și în fața înfrângerii iminente. Ca oștean nu a fost numai curajos ci a dovedit sânge rece și stăpânire de sine. A fost elogiat de către concitadinii săi ca un soldat viteaz.

Chiar și în timpul expediției la Amfipolis, în vechea Tracie, a impus respect în calitate de soldat. Pătruns de spirit patriotic a luptat cu bravură pentru a-și salva patria. Patriotismul a stat chiar la baza gândirii sale filosofice.

Cele două laturi ale caracterului lui Socrate nu erau deloc contradictorii: cea de filosof, care interpela oamenii în agora în căutarea adevărului, și cea de brav oștean, care lupta împotriva dușmanilor imperiului atenian. Aceste fațete aveau un numitor comun, dragostea pentru patria sa, Atena.

A primit critici cum că ar fi ateu pentru că nega mitologia greacă. Credea cu fermitate în cultivarea și educarea tineretului pentru a deveni filosofi care să protejeze cetatea Atenei prin învățătura lor. Aceste credințe veneau din patriotism. Și-a pus speranțele pentru viitorul Atenei în tinerii discipoli strânși laolaltă sub cupola gândirii sale.

Un mozaic din perioada romană, reprezentând filosofi greci antrenați într-o discuție. În „Norii", scrisă de Aristofan, Socrate îi învață pe oameni cum să învingă argumentele din gândirea sa.

Soția și adepții săi

Căsătoria cu Xanthippe

CUM A REUȘIT SĂ-ȘI DUCĂ VIAȚA fără să aibă nicio sursă de venit timp de 20 de ani pur și simplu preocupat doar de „măsura propriei ignoranțe"?

Socrate a fost fiul lui Sofroniscos, un cioplitor în piatră și sculptor din Atena. Una din teorii sugerează că a deprins meșteșugul tatălui său și, în aparență, l-a practicat mulți ani înainte de a se devota cu trup și suflet preocupărilor de natură filosofică. O a doua teorie susține că Socrate dispunea de bani suficienți proveniți de la tatăl său pentru a putea supraviețui fără să aibă o îndeletnicire sigură. O a treia teorie sugerează că prietenii și discipolii săi îi ofereau toate cele necesare traiului; se spune că lua doar atâția bani cât îi erau necesari, restul îl returna binevoitorului. Oricare dintre versiuni ar fi adevărată, se știe că viața sa de zi cu zi era destul de austeră; deși nu trăia în condiții luxoase, avea suficienți bani măcar pentru a supraviețui.

Socrate s-a căsătorit destul de târziu, dar vârsta la care a făcut acest pas a rămas necunoscută. A avut trei fii cu soția sa, Xanthippe. Oricum, când a murit, la vârsta de 60 de ani, cel mai mare dintre fiii săi ar fi avut în jur de 18 ani.

Potrivit obiceiurilor acelor timpuri, în Grecia, bărbații erau interesați și de relații amoroase cu băieți atrăgători. Mariajul cu o femeie era încheiat doar pentru a avea moștenitori. Era o realitate curentă căsătoria dintre un bărbat de 50 de ani și o femeie de 15 ani, existând diferențe mari între vârsta soțului și cea a soției (chiar și de o jumătate de secol). În momentul în care Xanthippe s-a căsătorit cu Socrate, avea în jur de 15 spre 20 de ani. Era o diferență uriașă de vârstă, dar acesta era un aspect obișnuit din viața socială. Nu se știe cu certitudine de unde era originară Xanthippe, dar se presupune că provenea din rândurile unei familii avute, deoarece Xanthippe însemna „căluț galben". Termenul antic grecesc „hippos" sugera deseori o ereditate aristocratică. În plus, primul lor fiu, Lamprocle fusese botezat după numele tatălui lui Xanthippe, urmând obiceiul ca primul fiu să ia numele celui mai bogat dintre bunici. Portretul făcut de Platon lui Xanthippe în Phaidros, la fel ca și portretul conturat de Xenofon în Memorabilia arătau o soție devotată și loială. În „Banchetul" lui Platon, Socrate sugera că era o femeie capricioasă alături de care îi era dificil să trăiască. Aelian o descrie ca pe o scorpie geloasă. Numele de „Xanthippe" avea să semnifice o soție gâlcevitoare și sâcâitoare.

▲ În perioada Greciei Antice, bărbații erau interesați de aventuri romantice cu băieți chipeși. Socrate a avut o relație platonică cu frumosul Alcibiade. A întreținut o relație castă, deoarece dorea să creeze mai mult o legătură spirituală, decât una de natură fizică.

O pictură înfățișând un antrenament militar în cetatea Spartei, un oraș-stat al Greciei Antice. Este de notorietate faptul că Sparta, care învinsese Atena în Războiul Peloponeziac, avea un sistem de pregătire militară extrem de sever.

Există o teorie care sugerează că Socrate a avut o soție anterioară pe numele ei, Myrto. Pe de altă parte, se spune că filosoful ar fi avut grijă doar de nevoile financiare ale acesteia, după moartea soțului ei și că nu s-ar fi căsătorit niciodată cu ea.

Discipoli nevrednici

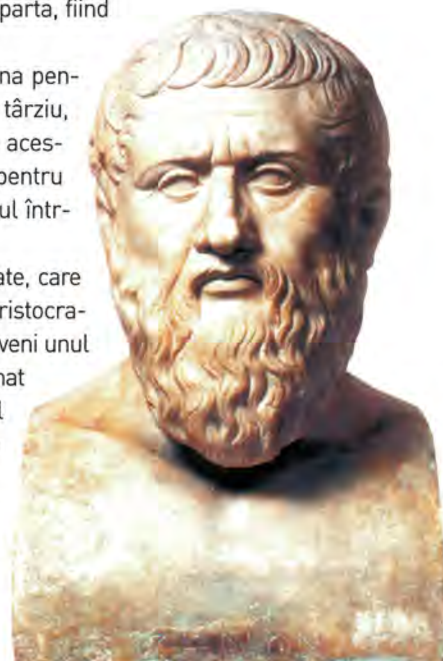
În copilărie, Socrate a avut parte de o întâmplare ciudată – aflându-se într-o anumită împrejurare, a căzut din senin într-o transă. Este de notorietate faptul că intra adeseori în transe extatice, încât se credea că era posedat de un demon. Ore întregi se adâncea într-o transă bizară, iar prietenii, cunoscând bine situația, încercau să nu-l deranjeze. În perioada campaniilor militare ale atenienilor în Potideea, când nu împlinise încă 40 de ani, în dimineața unei zile a rămas pironit într-un loc, căzut în transă, până a doua zi în zori, nedând semne că ar fi fost afectat de gerul năprasnic din timpul nopții. În timp ce mergea desculț prin Atena, purtând conversații filosofice cât era ziua de lungă, cădea uneori într-un soi de transă și rămânea nemișcat pentru mai multe ore. Se spune că auzea o „voce" lăuntrică, demonică, ale cărei porunci le urma. Potrivit lui Platon, demonul îi aducea mustrări, fapt ce a alimentat părerile unor autori care au catalogat-o ca „vocea" conștiinței.

În cele din urmă, Socrate l-a întâlnit pe Platon, cel care avea să-i reproducă ideile filosofice pentru posteritate. Când Socrate avea aproape 60 de ani, Platon împlinea în jur de 20 de ani. Totuși, nu există un izvor istoric autentic care să ateste acest fapt.

Socrate a avut mulți discipoli, unul dintre aceștia fiind Platon, dar unii dintre ei sau dovedit a fi nevrednici. Cu Alcibiade, care prin familia mamei sale se trăgea dintr-o stirpe nobilă, a avut o relație apropiată, dar platonică. În anul 432 î.Hr, în timpul Războiului Peloponeziac, Alcibiade a luat parte la asediul Potideei, unde se spune că Socrate i-ar fi salvat viața. Când filosoful avea 57 de ani, discipolul său, Alcibiade a comandat flota ateniană în campania din Sicilia. În ajunul bătăliei, așa-numitele hermai sau capetele zeului Hermes au fost mutilate. Ca urmare s-a declanșat un scandal religios, acest fapt fiind considerat de rău augur pentru ducerea la bun sfârșit a misiunii. Cel acuzat de impietate a fost nimeni altul decât Alcibiade, care a fost supus unei judecăți sumare și rapide. Având credința că nu putea evita condamnarea la moarte, chiar dacă s-ar fi întors în Atena, a fost nevoit să se refugieze în Sparta, fiind considerat un trădător.

Socrate a fost cât pe ce să-și asume vina pentru comportarea discipolului său. Mai târziu, Alcibiade s-a reîntors în Atena. Cu toate acestea, Alcibiade a fugit încă o dată în Sparta pentru a scăpa de pedeapsă, punându-și maestrul într-o postură dificilă.

Critias a fost un alt învățăcel al lui Socrate, care provenea de asemenea dintr-o familie aristocratică a Atenei. Era unchiul lui Platon și va deveni unul dintre Cei Treizeci de Tirani care au guvernat Atena, în istorie fiind consemnat ca unul dintre cei mai violenți conducători. Și-a căpătat o faimă sumbră pentru masacrele în masă ale civililor. Poporul atenian a criticat învățăturile filosofului ca urmare a apropierii de Critias, iar reputația sa a fost știrbită. Viața și destinul lui Socrate au fost profund afectate datorită discipolilor nedemni în care își pusese toate speranțele pentru propășirea Atenei.

▲ Platon reproduce „Dialogurile" lui Socrate, păstrând ideile și gândirea sa pentru posteritate.

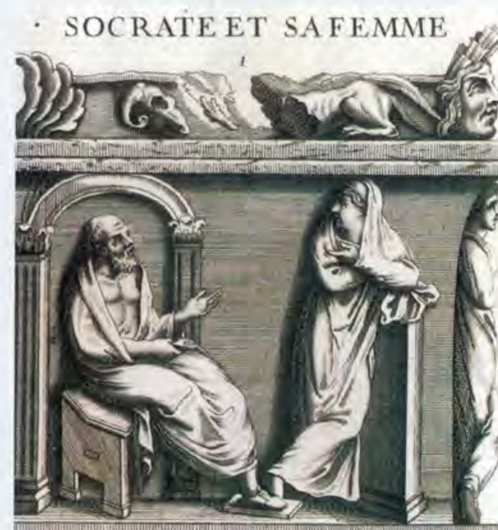

Versiune diferită

CE FEL DE SOȚIE A FOST XANTHIPPE?

Socrate este cunoscut pentru următoarea afirmație: „Fără doar și poate, în căsnicie, dacă vei avea parte de o consoartă bună vei fi fericit. Dacă vei avea parte de o consoartă rea, vei deveni filosof." Soția lui Socrate era recunoscută ca fiind o femeie capricioasă. Nu se știe de ce căpătase o astfel de reputație.

Informațiile legate de Xanthippe sunt foarte sumare. În „Memorabilia", Xenofon, care a trăit în aceeași vreme cu Socrate îl întreabă pe acesta „De ce nu ai încercat s-o îmblânzești pe nărădăioasa Xanthippe?" De asemeni, putem găsi informații despre comportamentul acesteia în lucrarea biografică a lui Diogenius Laertius, „Viețile și opiniile marilor filosofi", scrisă în secolul al III-lea d.Hr. Potrivit întâmplărilor relatate în carte, a azvârlit cu apă în Socrate și a încercat să-i sfâșie toga în mijlocul agorei. Socrate ar fi afirmat odată că „dacă pot sta alături de Xanthippe, atunci pot sta alături de oricine". Din aceste istorisiri reiese că soția sa ar fi avut un temperament vulcanic. Platon o caracterizează pe Xanthippe într-o manieră diferită. În Phaidon, Platon relatează că ar fi plâns nestăvilit strângându-și copilul la piept, în timpul execuției lui Socrate. Nu se cunoaște cu certitudine dacă Xanthippe a fost sau nu a fost o soție bună, numai Socrate ar fi fost în măsură să lămurească acest aspect. Din relatarea lui Platon, reiese cel puțin că îl iubea pe Socrate și că a fost foarte îndurerată din pricina morții sale.

▲ O pictură reprezentându-i pe Xanthippe și Socrate, realizată în secolul al XVIII-lea.

Omul care a preferat moartea decât să-și renege convingerile

▲ O gravură în lemn, realizată în secolul al XIX-lea. Platon vizitează mormântul lui Socrates. Platon a fost șocat la auzul morții sale; năzuia să ajungă politician, dar, după moartea lui Socrate a decis să se dedice filosofiei.

Ultima apărare

MAI TÂRZIU, ÎN VIAȚĂ, Socrate s-a aflat de mai multe ori în fața morții datorită încăpățânării cu care-și apăra convingerile. Deși atenienii îi învinseseră pe spartani în bătălia de la Arginuse, în timpul Războiului Peloponeziac, mai mult de 4.000 de ostași își pierduseră viața, iar comandanții armatei au fost trași la răspundere asupra celor întâmplate în decursul luptelor. Numai Socrate, care era membru al sfatului cetății a insistat ca aceștia să fie declarați nevinovați. Nu a lipsit mult ca Socrate însuși să fie arestat și executat dar a preferat să-și urmeze credința în lege și justiție decât să procedeze la incriminarea generalilor pentru a-și scăpa pielea.

Când Socrate avea vârsta de 65 de ani, Atena a capitulat în fața oștilor spartane. Începea epoca tiraniei. În acea perioadă, Socrate împreună cu alți patru oameni au fost chemați înaintea Celor Treizeci de Tirani (guvernul) și li s-a poruncit să-l aducă pe Leon din Salamis pentru a fi executat. Socrate a refuzat să fie părtaș la arestare, a ignorat porunca și s-a îndreptat de unul singur spre casă.

Vrajba dintre Socrate și Cei Treizeci de Tirani a devenit din ce în ce mai evidentă. Unii concetățeni și chiar câțiva dintre apropiații săi l-au numit „răzvrătit".

Critias, un văr al mamei lui Platon a fost unul dintre aceștia. Acesta a fost ales membru în Consiliul Celor Treizeci de Tirani și era profund stânjenit de acțiunile lui Socrate. Cei treizeci de tirani au redus drastic drepturile și libertățile cetățenilor atenieni. Participarea la magistraturi și demnități publice ca și dreptul de vot, anterior permise tuturor bărbaților atenieni liberi erau acum limitate numai pentru un grup aristocratic privilegiat. Socrate s-a opus cu înverșunare domniei terorii și îngrădirii libertăților cetățenești în toată perioada guvernării Celor Treizeci de Tirani.

În vârstă de 70 de ani, Socrate a fost acuzat de trei oameni, Meletos, Anytos și Lycon, de impietate și de coruperea tinerilor. Aceștia au cerut pedeapsa cu moartea pentru Socrate. Motivația plângerii intentate era destul de superficială. În realitate, Socrate era un personaj respectat și înțelept, iar plângerea celor trei nu era susținută decât de afirmațiile, comportamentul și convingerile etalate de filosof. Fără îndoială, unii oameni care căzuseră victimă tiradelor sale acide erau îndreptățiți să fie mulțumiți.

În acea vreme, în sistemul juridic atenian, o judecată era decisă prin verdictul unui juriu. La procesul lui Socrates au fost desemnați cinci sute

▸ „Banchetul", o ediție din secolul al VIII-lea apărută în Franța.

CĂLĂTORII ÎN TIMP

LUCRAREA LUI PLATON CARE REPRODUCE FILOSOFIA LUI SOCRATE

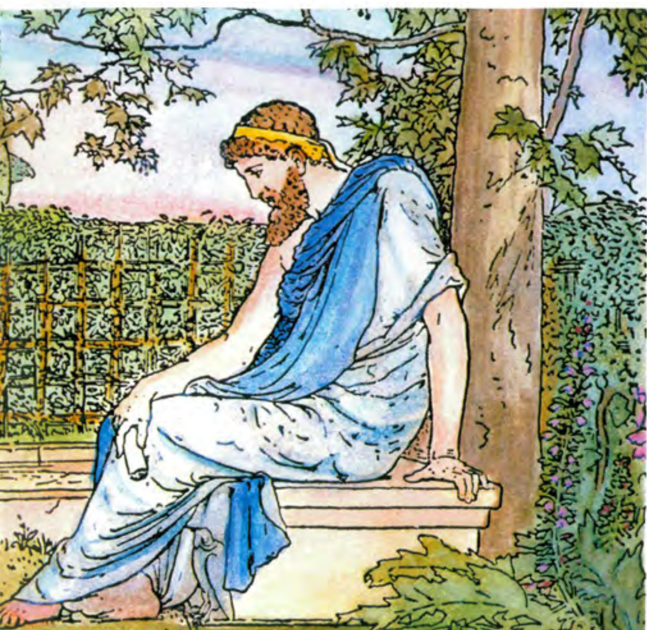
Socrate nu a lăsat scris niciun text filosofic. Pentru a-i cunoaşte personalitatea şi gândirea, suntem nevoiţi să parcurgem lucrările discipolilor şi contemporanilor săi. Unul dintre discipolii săi este faimosul filosof Platon. Cele mai multe dintre cărţile sale implică „Dialogurile lui Socrate", care sunt scrise sub forma conversaţiilor purtate de Socrate cu discipolii săi şi a discuţiilor dintre discipoli cu privire la convingerile sale filosofice. Socrate apare în carte ca un personaj central care susţine conversaţii pe numeroase teme şi subiecte. Aceste părţi din lucrare sunt considerate mai mult de factură dramatică sau filosofică, fără să fie considerate neapărat izvoare istorice, deoarece referirile la Socrate nu sunt precise şi nu respectă întotdeauna adevărul istoric, dar în mod clar sunt consistente.

Scrierile lui Platon sunt, în general, împărţite în trei volume de mari dimensiuni: „Dialogurile lui Socrate", scrise din 399 î.Hr. până în 387 î.H, „Dialogurile mijlocii", scrise între 387 î.Hr. şi 361 î.Hr – după fondarea Academiei sale din Atena – şi Dialogurile târzii", scrise în perioada dintre 361 î.Hr. şi 347 î.Hr, anul morţii sale.

399 î.Hr.	Apologia, Charmides, Critias, Ion, Laches, Lesser Hippias, Protagoras, Euthydemus, Gorgias și așa mai departe.
386 î.Hr.	Phaidon, Cratylus, Phaedrus, Banchetul, Republica, Theaetetus și așa mai departe.
365 î.Hr.	Sofiștii, legile, conducătorii, Timaeus, Critias, Philebus și așa mai departe.

Lucrările lui Platon din perioada de început – „Euthyphro", „Apologia" şi „Critias " – coincid cu ultimele zile trăite de marele Socrate. „Euthyphro" este concepută ca un dialog imaginar despre pietate între Socrate şi Euthyphro. „Apologia" „reproduce" discursul pe care l-ar fi ţinut Socrate în apărarea sa în timpul judecăţii. În „Critias", Socrate îşi justifică gestul de a accepta fără împotrivire pedeapsa cu moartea ca pe o datorie de onoare oricât de injustă ar fi părut sentinţa în ochii susţinătorilor săi. „Phaidon" este un dialog în care sunt redate opiniile lui Socrate cu privire la moarte şi alte subiecte pe care le-ar fi abordat înainte de a bea cupa fatală cu otravă. „Phaidon", alături de „Republica" şi „Banchetul" reprezintă opere din perioada de maturitate a autorului. În „Phaidon", personalitatea şi convingerile filosofice ale lui Socrate sunt relatate cu lux de amănunte şi, de asemenea, este abordată „Teoria Formelor" şi ce înseamnă să fi înzestrat cu cel mai înalt şi fundamental simţ al realităţii.

În operele scrise în plină perioadă de maturitate creativă, „Banchetul" şi „Phaedrus" – aşa cum se deduce şi din subtitlurile acestor lucrări – „Despre iubire" şi „Despre frumuseţe" – este realizată o expunere remarcabilă asupra convingerilor sale unice în legătură cu dragostea şi frumuseţea. În cărţile din perioada ultimă de creaţie sunt creionate două teme majore: una se referă la chestiuni legate de cunoaşterea omenirii reprezentată de sofişti, iar cealaltă la subiecte care privesc doctrinele politice ce sunt traduse prin legi.

de cetățeni care să voteze asupra vinovăției sau nevinovăției sale. În tot acest timp, Socrate a făcut apel la justiție, dar a fost osândit la moarte.

Benchetuind până la asfințit

După ce ziua execuției lui Socrate a fost confirmată, discipolii săi au încercat să-i mituiască pe demnitari pentru a-l elibera din temniță, dar acesta a refuzat.

A ținut la convingerile sale afirmând că „orice fel de promisiune trebuie îndeplinită. Chiar dacă sunt supus unor acuzații false, nu pot încălca legea." În acele momente ar fi adăugat celebra frază „O lege nedreaptă este tot o lege".

După o lună petrecută în temniță, a venit și ziua fatală a execuției. Înainte de răsăritul soarelui, discipolii și prietenii au venit la închisoare, iar un temnicer le-a adus la cunoștință că „Magistrații au venit și au anunțat că Socrate trebuie să bea pocalul cu cucută până la asfințitul zilei".

În acele vremuri, execuțiile se duceau la îndeplinire prin forțarea condamnaților de a bea cucută dintr-o cupă specială. În momentul în care discipolii au venit la porțile temniței, Socrate le-ar fi spus lui Xanthippe și copiilor săi, care vegheaseră peste noapte în închisoare, să meargă acasă. În acea ultimă zi, a îmbrăcat o togă de sărbătoare, pe care Xanthippe i-o pregătise din timp, străduindu-se să-și ia un aer cât mai demn, chiar dacă până atunci nu se preocupase niciodată de felul în care arăta.

Împreună cu apropiații, a stârnit un adevărat festin între zidurile temniței. Până la asfințit era nevoit să bea o cupă de cucută pentru a îndeplini termenii execuției, dar până atunci, s-a delectat cu vin și a purtat conversații filosofice cu discipolii săi. Scena a fost descrisă în „Phaidon" - faimoasa lucrare a lui Platon.

În timp ce soarele apunea, Socrate s-a dus să se spele. Soția și copii au venit din nou să-l vadă pentru ultima oară, iar apoi au fost nevoiți să plece. După o vreme un temnicer și-a făcut apariția și i-a înmânat o cupă plină cu cucută, pe care Socrate a băut-o fără nicio ezitare. La puțin timp, paralizia i-a cuprins încet tot trupul. Puțin înainte de moarte, Socrate i-a adresat solemn ultimele sale cuvinte lui Critias: „Critias, noi îi datorăm un cocoș lui Asclepios. Te rog, nu uita plătești datoria". Asclepios era zeul grec al tămăduirilor și, probabil, ultimele cuvinte ale lui Socrate însemnau că moartea reprezintă vindecarea și eliberarea sufletului din trup. Apoi a căzut în somnul etern. Era anul 399 î.Hr.

▲ În timpul judecății, Socrate a făcut câteva declarații. Nu și-a cerut scuze și, mai mult decât atât, a insistat să-și apere convingerile. Poziția sa i-a înrăutățit și mai mult situația.

▼ „Moartea lui Socrate", reprezentată de pictorul Jacques-Louis David în 1787. Socrate a fost sfătuit să evadeze din temniță, dar acesta a refuzat ferm, fiind pregătit să-și accepte sentința.

Ce este filosofia greacă? „Adevărata cunoaştere" şi „Ideea"

Filosofia antică greacă se concentrează asupra importanţei „raţiunii" şi „cercetării". În multe privinţe a avut o influenţă majoră asupra gândirii filosofice moderne, cât şi asupra ştiinţei din zilele noastre. Filosofia greacă a evoluat din mitologia vechilor eleni către filosofia naturală sau altfel spus cercetarea naturii umane. Gândirea vechii Elade a produs mari filosofi, ca să-i enumerăm aici numai pe Socrate, Platon şi Aristotel şi, chiar şi în zilele noastre, după 2.400 de ani, aceşti monştri sacri ai umanităţii încă deţin o influenţă semnificativă asupra societăţii noastre. Multe concepte enunţate atunci cum ar fi „Măsura propriei ignoranţe sau cunoaşterea de sine", „Ideea", „Eidos", precum şi multe altele, îşi trag originile din filosofia Greciei Antice. Cum s-a născut filosofia greacă şi în ce condiţii s-a dezvoltat? Ce i-a determinat pe oameni să-şi pună întrebări, pentru a încerca să le afle răspunsul? De la Thales până la Aristotel ne confruntăm cu aproape 250 de ani de istorie antică.

De la mit la filosofia naturală

NOȚIUNEA DE „FILOSOFIE" își trage originea din cuvântul grecesc „philosophia", care înseamnă „iubire pentru înțelepciune". Se spune că acest cuvânt a fost identificat pentru prima dată în „Istoria" scrisă de Herodot. În această lucrare există un pasaj care sună în felul următor, „Învățatul grec Solon iubea înțelepciunea și călătoriile. Multe informații au ajuns până la noi datorită istorisirilor legate de înțelepciunea ta (sophie) precum și călătoriilor tale; și mânat de setea de cunoaștere (hos philosopheon) ai călătorit pe multe meleaguri pentru a le cunoaște (theories heineken)". Aici, cei trei termeni: sophia, theoria și philosophia apar într-o asociere strânsă.

Pentru bătrânul poet și politician Solon din Atena, noțiunea de „înțelepciune" se limita la venerarea zeilor și învățătura asupra limitelor ființei umane. În toate culturile lumii, religia a jucat un rol important în căutarea de soluții la problemele ivite. Același lucru a fost valabil și pentru Grecia Antică. Zeii se bucurau de un respect profund din partea oamenilor care se străduiau să identifice natura și adevărul asupra lucrurilor prin intermediul religiei. În realitate, în legendele mitice olimpiene, zeii conviețuiau în societatea oamenilor și sub imperiul acestor credințe oamenii aveau viziuni comune.

Orfismul, fondat de Orfeu se baza, de asemenea, pe un mit grecesc. Orfeu a fost un poet care a trăit înainte de Homer. Orfismul se remarca printr-o dogmă unică în materie de naștere a Universului și de creație a oamenilor. Cu toate că cele mai multe dintre tezele sale au fost date uitării, adepții acestei credințe au lăsat multe cărți sacre. Existau îngrădiri evidente în folosirea religiei pentru a demonstra teorii științifice. Odată cu apariția filosofiei naturale, orfismul a fost marginalizat.

Miturile sunt apanajul unor societăți limitate și închistate, dar în afara acestora sunt lipsite de sens. În consecință, a luat naștere un sistem filosofic bazat pe „explicarea unei idei abstracte" și „căutarea logos-ului".

▾ Orfeu (dreapta), poet și fondator al orfismului. Pictura a fost realizată în Franța secolului al XVIII-lea.

Apogeul filosofiei naturale

Filosofia naturală desemnează noțiunea care definește domeniul de studiu ce a precedat domeniul științelor naturii. În principiu, reprezintă studiul asupra naturii. În general, se sugerează că motivația care a stat la baza apariției filosofiei naturale în Grecia rezidă din faptul că vechii eleni au început să facă negoț încă de timpuriu, ceea ce le-a creat multe oportunități pentru a intra în contact cu învățătura științifică a culturi-

▴ Socrate, părintele filosofiei grecești. A fost adeptul filosofiei naturale și cel care a reușit să demonstreze „măsura propriei ignoranțe".

▴ Aristotel a frecventat cursurile Academiei fondate de Platon. Mai târziu, a dezvoltat filosofia greacă, precum și alte discipline.

Tot ce știu este că nu știu nimic

◂ Platon, care a reprodus gândirea lui Socrate în numeroasele sale scrieri. De asemenea, a stabilit noul concept „Ideea".

lor orientale. De-a lungul acestei perioade s-au cristalizat mai multe centre culturale în regiunea ionianǎ (actuala Turcie) și sudul Italiei, Atena nereprezentând încă un punct de reper în această privință. Thales (640 î.Hr. – 546 î.Hr.), considerat părintele filosofiei naturale se trăgea din cetatea Milet, în Ionia. Cea mai faimoasă teză a lui Thales a fost teoria cosmologică, prin care susținea că lumea a luat naștere din apă și tot ceea ce există pe pământ a fost conceput din apă. De exemplu, germinarea semințelor necesită apă pentru a se dezvolta, iar curenții de apă modifică peisajul. Bineînțeles că, noțiunea de „apă" nu reprezintă doar apa ca element din natură, ci are un înțeles mai larg.

După cum am văzut din rândurile anterioare, filosofia naturală a luat naștere ca urmare a nevoii de a înțelege logica lucrurilor, de a urmări adevărul asupra naturii lucrurilor. De la Thales au existat diferiți oameni care au dezvoltat teorii diverse. Anaximandru (610 î.Hr. – 546 î.Hr.) a aparținut Școlii Milesiene și a fost discipolul lui Thales. În astronomie, a încercat să explice mecanica corpurilor cerești în relația acestora cu Pământul. În fizică a postulat că nedefinitul (sau apeiron) a fost sursa tuturor lucrurilor. A realizat o hartă a pământului care a contribuit major la dezvoltarea geografiei.

Prin afirmația că ordinea în univers a fost creată mai degrabă prin acțiunea forțelor fizice, decât prin mijloace supranaturale, Anaximandru poate fi considerat primul om de știință în adevăratul sens al cuvântului. Este și prin faptul că a realizat primul experiment științific.

Anaximene (585 î.Hr. - 525 î.Hr.) a susținut că aerul cu varietatea sa de stări, prin prezența sa universală și prin asocierea sa cu fenomenul vieții și al creșterii este sursa a tot ceea ce există (arche).

Empedocle a fost cel care a stabilit cele patru elemente primordiale care stau la baza a tot ceea ce există în lume: focul, aerul, apa și pământul.

Pitagora (582 î.Hr. - 497 î.Hr.), care este celebru astăzi pentru elaborarea teoremei care-i poartă numele (Teorema lui Pitagora) a trăit în perioada de înflorire a filosofiei naturale. Credea că numerele sunt sursa tuturor lucrurilor. Pitagora a avut numeroși discipoli pe care i-a adunat într-un soi de școală în Crotona, Italia. A fost fondată pe învățăturile lui Pitagora, având un caracter secret. Astfel, învățăturile erau menținute într-un cadru privat. Se poate spune că într-o oarecare măsură, Pitagora a fost părintele unui soi de cult religios.

Marea operă a lui Socrate

Nu este nicio exagerare în a afirma că Socrate a fost cea mai importantă figură a filosofiei grecești. Istoria filosofiei este în mod obișnuit împărțită în două: înainte și după Socrate, când filosofia naturală a evoluat spre analizarea naturii umane.

Socrate s-a născut în zilele de glorie ale filosofiei naturale, fiind fascinat de ideile și teoriile care o consacraseră. Totuși, a fost dezamăgit de interpretările făcute de profesorul său, filosoful Archelaus. A identificat anumite limite în filosofia naturală și a început să caute propriile răspunsuri.

În Atena acelei perioade se perindau numeroși dascăli cunoscuți sub numele de sofiști. Aceștia predau oamenilor diferite cunoștințe și tehnici pentru a deveni buni oratori și a învinge în dezbateri. Existau printre aceștia și mulți impostori, având în vedere că împărtășirea acestor cunoștințe trebuia plătită. Socrate, Platon (427 î.Hr.– 347 î.Hr.) și Aristotel (384 î.Hr. – 322 î.Hr.) au avut o atitudine critică împotriva sofiștilor. Platon a fost cel mai vehement, criticându-i dur în lucrarea sa „Dialogurile lui Socrate".

Se spune că motivul principal pentru care Socrate, Platon și Aristotel se opuneau sofiștilor izvora din patriotism. Își manifestau îngrijorarea, deoarece credeau că dacă sofiștii inoculau atenienilor învățături greșite, patria lor avea de suferit. Socrate insista adeseori că „singurul lucru pe care îl știu este că nu știu nimic"; în realitate, dorea ca poporul să conștientizeze același lucru, având credința că atenienii vor deveni mai buni cetățeni dacă vor fi capabili să-și recunoască limitele.

Potrivit teoriei lui Platon toate adevărurile sunt cuprinse numai în „Ideea", iar lumea reală este o umbră izvorâtă din Ideea. Această pictură înfățișează Ideea. Sub pământ, într-o peșteră întunecoasă se află oamenii din lumea reală. Deasupra pământului, într-un loc strălucitor se află filosofii. Caii și ființele pe care oamenii și-i imaginează sunt reale sau nu sunt reale; sunt doar umbre pe perete. Platon credea că datoria filosofilor este aceea de a-i îndruma pe oamenii de sub pământ către lumea strălucitoare de sus".

▲ O pictură realizată în secolul al XIX-lea, discipoli ai Școlii Pitagoreice înălțând spre răsărit un imn de slavă. Pitagora a fost într-o oarecare măsură fondatorul unui cult religios. În cadrul grupului său, oamenii erau supuși unor „pregătiri ascetice extreme" cum ar fi: lipsa totală a consumului de carne și privitul reciproc în tăcere deplină.

Socrate s-a străduit să propovăduiască „Măsura propriei necunoașteri sau cunoașterea de sine" pentru a le arăta chiar oamenilor care se considerau învățați că de fapt nu dețineau adevărul absolut și că în realitate nu știau mai nimic. Ceea ce-și dorea Socrate era ca oamenii să realizeze că nu stăpâneau într-adevăr înțelepciunea pe care credeau că o stăpânesc și astfel vor începe să îndrăgească într-adevăr cunoașterea. Iubind și țintind cunoașterea vor ajunge să dobândească virtutea. Socrate credea că virtutea înseamnă capacitatea de a distinge binele de rău și de a înțelege viața. În concepția lui, voința de avea o viață bună era o calitate.

Dacă este să oferim un sens practic raționamentelor lui Socrate, putem lua următorul exemplu: învățând ce e iubirea, omul va avea parte de o viață plină de iubire. Învățând ce e frumusețea, omul poate deveni o ființă frumoasă. Socrate credea că înțelepciunea este extrem de importantă. Dorea să adreseze oamenilor întrebări despre „cum să trăiască și despre natura condiției umane".

După Socrate

Socrate nu le-a împărtășit oamenilor „cunoștințe reale", deoarece, prin cuvintele sale, nu arăta că ar avea o astfel de știință. Încă de la început a încercat să-i facă pe oameni să înțeleagă faptul că nu știu nimic. Apoi i-a convins să gândească și să discute despre natura lucrurilor. Socrate și-a comparat metoda de dialog cu arta moșitului. Moașele ajută femeile însărcinate să nască, asistă mama în complicatul și durerosul proces al aducerii pe lume a unei ființe umane. Socrate și-a înțeles rolul de sprijinitor, controlând tot timpul dialogul cu partenerul său pentru a-l determina pe acesta să conștientizeze adevărul din propriu-i suflet. Adevărul sălășluiește în sufletul partenerului așa cum fătul stă în pântecul mamei. Metoda socratică consistă dintr-o serie de întrebări parate de răspunsuri până când un partener este condus către un punct în care reușește să întrevadă adevărul. Dacă o moașă numai ajută, o femeie însărcinată pentru a naște, în mod evident nu este cea care naște efectiv. Femeia însărcinată trebuie să dea naștere copilului, așa cum partenerul din dialogul lui Socrate trebuie să ajungă să-și sufletul și prin asta propriul adevăr. Această metodă este cunoscută uneori ca „metoda moașei". După ce Socrate a reușit să-i convingă pe oameni că nu știu nimic, pasul următor a fost să-i convingă să „nască" răspunsurile prin propriile puteri.

Mai târziu, discipolul său Platon a dezvoltat teoria care a condus la conceptul „Ideea" (Teoria formei) pentru înțelegerea naturii formelor.

„Ideea" reprezintă forma ideală, perfectă a materiei. De exemplu, dacă intenționezi să desenezi un triunghi echilateral pe o coală de hârtie, laturile ar putea să nu fie chiar drepte, iar unghiurile ar putea să nu fie perfect egale, dar pentru scopul pe care ți l-ai propus ar putea să pară un triunghi echilateral. Conform teoriei lui Platon, poți considera că este un triunghi echilateral, dar în realitate nu este și nu pentru că este posibil ca unul dintre unghiuri să fie mai mic decât celelalte sau o latură să fie strâmbă. Un triunghi echilateral real este „Ideea" unui triunghi echilateral care, în mod universal, există într-o lume ideală, independentă de oricine care a crezut în idee încă de la început.

În lumea ideilor, toate lucrurile, cunoștințele, frumusețea și virtutea coexistă în forme perfecte. Dintre toate acestea, Platon considera că cea mai importantă este „ideea de virtute". Nu a reușit să explice în mod direct virtutea, dar, folosindu-se de o metaforă cu peșteri, în lucrarea sa „Politeia", a definit „ideea de virtute" ca sursă a lucrurilor corecte și frumoase, afirmând că este important pentru oameni să atingă acest ideal.

Pe de altă parte, Aristotel s-a distanțat de „Ideea" lui Platon. În opoziție cu teoria lui Platon – adevărata natură a lucrurilor există numai într-o lume ideală – Aristotel sugerează că adevărata natură a lucrurilor se află în lumea reală și poate fi văzută și atinsă.

În gândirea aristoteliană, noțiunea de „Eidos" este utilizată destul de des. Eidos înseamnă „natura existenței": în fața ta se află o casă realizată din lemn. Nu vezi decât lemn, dar consideri că este o casă datorită formei pe care a luat-o lemnul. În acest caz, lemnul reprezintă „hyle" (cauza materială), iar casa (funcțiunea), iar forma sub care a fost modelat lemnul este „eidos". Toate lucrurile consistă din eidos și hyle. Cu alte cuvinte, potrivit lui Aristotel în exemplul cu triunghiul, acel triunghi echilateral nu există într-o lume ideală, ci pe hârtie așa cum a fost desenat.

De-a lungul acestor ani, filosofii greci, începând de la Thales și terminând cu Aristotel, s-au aflat uneori sub înrâurirea maeștrilor, alteori li s-au opus fervent. Într-o perioadă de 250 de ani, filosofia a suferit transformări uriașe, pătrunsă de curente noi.

SANCTUARUL FILOSOFIEI GRECEȘTI
CE A REPREZENTAT ACADEMIA DIN ATENA?

Școala de filosofie fondată de Platon

Când avea 27 de ani, Rafael, unul dintre cei trei mari giganți ai picturii din Renașterea italiană a realizat între anii 1510 și 1511, o lucrare intitulată „Școala din Atena". În această pictură se pot observa portretele lui Platon, Aristotel și Pitagora, cei trei filosofi greci faimoși. În acea perioadă, pictura a captat o atenție vie asupra a ceea ce a reprezentat Academia fondată de Platon.

În jurul anului 387 î.Hr, pe la vârsta de 40 de ani, după reîntoarcerea din călătoriile pe care le-a întreprins, Platon a fondat Academia, considerată prima instituție de învățământ superior din emisfera vestică și predecesoarea sistemului universitar din zilele noastre. Inițial a fost un gimnaziu botezat după numele eroului grec Heros Akademos (sau Akademos) din secolul al VI-lea î.Hr. Era amplasată la circa 1,5 km nord-vest de Atena.

La intrare, în apropierea porților, unde preda de obicei lecțiile de filozofie, se crede că stătea scris cu litere mari „Intrarea este interzisă celor care nu înțeleg geometria". Cunoștințele matematice constituiau un important factor pentru înțelegerea și învățarea filosofiei; astfel, în mod clar, viziunea lui Platon se reflecta în această inscripție.

Se spune că Arhitas din Tarent, contemporan cu Platon, ultimul și cel mai reprezentativ dintre gânditorii aplecați spre știință aparținând Școlii Pitagoreice a fost unul dintre dascălii acestuia atunci când a poposit pe meleagurile Italiei. În orice caz, a fost un prieten loial al lui Platon salvându-i viața pusă în pericol de tiranul Dionysos cel Bătrân, care vroia să-l vândă ca sclav. Una din teorii susține că Academia lui Platon a fost înființată după modelul Școlii Pitagoreice. Se crede că, în mare măsură datorită faptului că a fost un prieten apropiat al lui Arhitas – un important reprezentant al pitagorismului – și pentru că la scurtă vreme după întoarcerea din Sicilia a fondat Academia i-ar fi solicitat sfaturi acestuia pentru a pune bazele școlii sale.

Pitagorismul este o școală de filosofie, un sistem filosofic creat de Pitagora în cetatea Crotonei, o colonie grecească din sudul Italiei. Învățăceii erau împărțiți în două școli de gândire separate, akustikoi (sau „auditori") și mathēmatikoi (sau „matematici"). Mathēmatikoi, care locuiau în incinta școlii, nu aveau voie să dețină proprietăți și nici să consume carne, fiind puși să studieze știința și matematicile inițiate de Pitagora și având permisiunea de a-și spune părerile. În contrast, akustikoi, care locuiau în satele vecine, se concentrau asupra aspectelor de natură religioasă și ritualică ce făceau parte din învățătura pitagoreică. Învățăturile lui Pitagora erau ținute în cel mai mare secret, întreaga școală fiind un lăcaș extrem de conservator. În cadrul Academiei sale, Platon și-a împărțit studenții în avansați și începători, intenționând să-i transforme în conducători politici destoinici. Prin urmare cele două școli de gândire erau organizate și funcționau pe principii similare.

În comparație cu aerul conservator al pitagorismului, Academia lui Platon se remarca prin deschidere și transparență. Luând în considerare faptul că Socrate, maestrul lui Platon și-a dezvoltat ideile filosofice prin dialoguri și dezbateri publice este de la sine înțeles că Academia a urmat spiritul socratic.

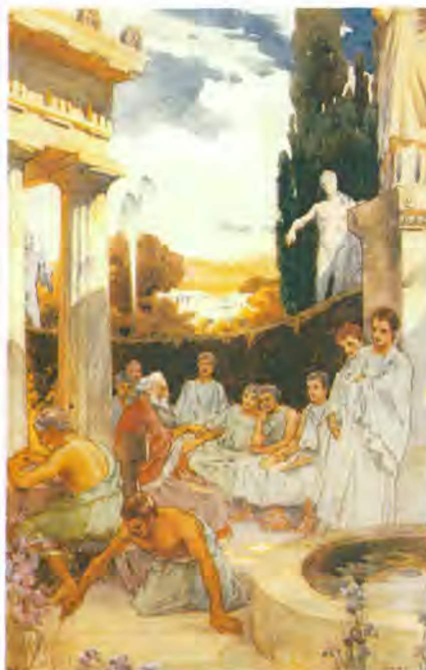
Viața de zi cu zi la Academie

Astăzi se știe cu certitudine că intrarea la Academie se făcea în baza unor examene riguroase și existau restricții asupra vârstei de admitere. O scenă din viața academică, descrisă de dramaturgul grec Epicrate menționează faptul că în cadrul școlii studiau un număr de tineri aflați la o vârstă fragedă; se crede că toți acești băieți erau devotați studiului filosofiei. Se pare că acolo nu exista o stratificare suplimentară a învățăceilor după vârstă, aceștia dezvoltând prietenii de durată indiferent de statutul social și fiind îndemnați să-și adreseze unul altuia porecle prietenoase pentru a cimenta aceste legături. Totuși, nu există alte izvoare scrise care să ateste viața de zi cu zi în cadrul Academiei care se presupune că avea ca principală menire studiul filosofiei. Matematicile, geometria și muzica erau discipline obligatorii, fiind considerate în acele vremuri fundamentul gândirii filosofice și artei oratorice.

Prin întreținerea unei atmosfere liberale și crearea unor circumstanțe propice dezvoltării filosofiei, Academia lui Platon a fost considerată o adevărată pepinieră pentru numeroși filosofi prestigioși. Unul dintre acești mari gânditori a fost Aristotel. Influența pe care a resimțit-o Aristotel în cadrul Academiei lui Platon trebuie să fi fost incomensurabilă, dar, în cele din urmă, diferențele în gândire au creat o falie între cei doi mari filosofi.

Academia și-a continuat existența multă vreme după moartea lui Platon până în momentul în care împăratul roman Iustinian a poruncit să fie închisă definitiv, în anul 529 î.Hr. Academia a funcționat pentru mai bine de 900 de ani, lăsând posterității numele a 29 de diriguitori ai destinelor sale (rectori), printre care însuși Platon. În Grecia Antică, acest sanctuar suprem înțelepciunii nu a fost considerat niciodată un monument de venerație sau un lăcaș istoric, dar în timp a devenit baza întregului sistem de învățătură european, ceea ce i-a adus o faimă eternă.

▼ În cadrul Academei, fondată de Platon, învățăcei, cum a fost și Aristotel, studiau matematica, algebra și muzica. Odată ce finalizau aceste cursuri, erau îndrumați să studieze cu precădere filosofia, scopul final fiind să devină mari conducători politici.

Gânditori remarcabili cugetând asupra înțelepciunii umane

Cu a sa „cunoaştere de sine", Socrate a zdruncinat temeliile gândirii umane.
Viziunea pe care a promovat-o a stimulat enorm tânăra generaţie şi a devenit un catalizator pentru noile sisteme filosofice şi ideologii. În timpurile moderne, urmând cugetările sale, unii filosofi au încercat să ofere răspunsuri la întrebări de genul „Ce este omul?" Cum poate o fiinţă umană să se considere discipol al lui Socrate, dacă se confruntă cu aceste concepţii ce o determină să uite tot ceea ce ştie?

Un intelectual al secolului XX care a împărtășit opinia lui Socrate despre viață

Jean-Paul Sartre (1905-1980)

Sartre s-a născut la Paris, în anul 1905. Tatăl său, Jean-Baptiste Sartre, un ofițer de marină a murit când Jean-Paul avea vârsta de 15 ani. Sartre nu a scris aproape nimic în legătură cu tatăl său natural. Cea mai importantă ființă din viața sa a fost mama sa, Anne-Marie Schweitzer, o verișoară a lui Albert Schweitzer. Sartre a locuit inițial împreună cu mama și bunicul său Charles Schweitzer în Paris, dar în momentul în care mama sa s-a recăsătorit în anul 1917, familia sa mutat în localitatea La Rochelle.

A absolvit în anul 1929 École Normale Supérieure (Școala Normală Superioară). Din 1931 până în 1945 a lucrat ca profesor. De-a lungul acestei perioade a călătorit în Egipt, Grecia și Italia. În între 1933 - 1934, în timp ce se afla la Berlin, a studiat scrierile filosofilor germani Edmund Husserl și Martin Heidegger.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în anul 1939, Sartre a fost încorporat în armată, iar un an mai târziu a căzut prizonier la germani. A fost eliberat în anul 1941.

Când avea vârsta de 24 de ani, a întâlnit-o pe Simone de Beauvoir, cea care mai târziu avea să-i fie parteneră de viață. S-au întâlnit la universitate și au făcut o adevărată pasiune unul pentru celălalt chiar dacă aveau orientări filosofice diferite. O perioadă, de Beauvoir l-a părăsit pe Sartre de teama de a nu-și pierde propria identitate afectată de puternica personalitate a acestuia; după un timp, s-a reîntors cu convingerile întărite și și-a petrecut toată viața alături de Sartre.

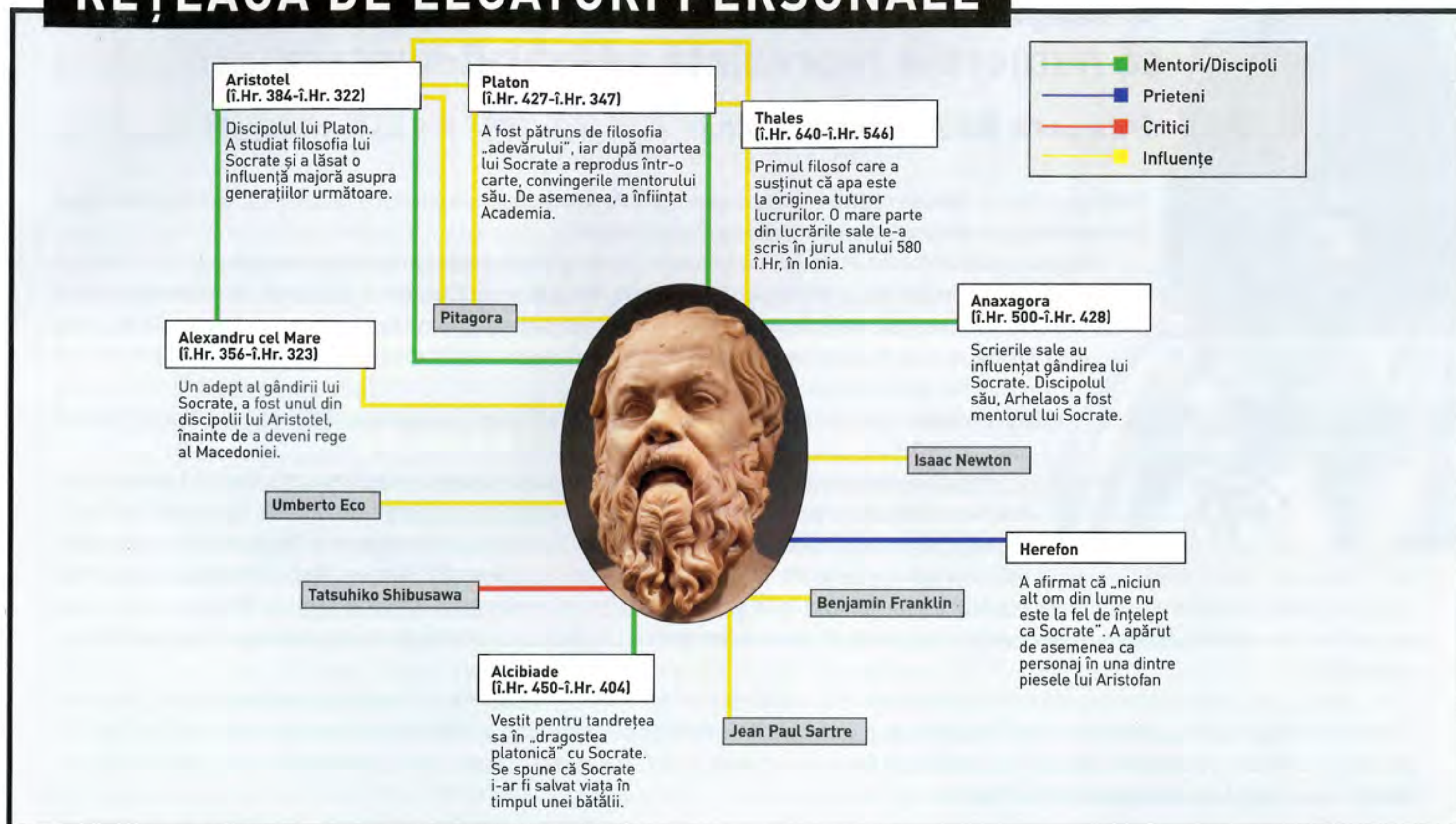

În anul 1938, Sartre a publicat „La Nausée" („Greața"), această lucrare constituind debutul său ca scriitor. În 1943, a publicat „L'Etre et le Neant: Essai d'ontologie phenomenologique" („Ființa și neantul: Un eseu asupra ontologiei fenomenologice"). În această carte a formulat principiile de bază ale funcționării sistemului său politic ideal, în care „existența este precedată de esență" - au fost puse bazele existențialismului. După război, s-a dedicat în întregime activității politice, lansând „Les Temps Modernes", o revistă franceză de abordare politică, literară și filosofică botezată după filmul lui Charlie Chaplin apărut în octombrie 1945. Publicația sa a atras atenția mass-mediei vremii, care a considerat opiniile lui Sartre drept existențialiste.

Bazele teoriei existențialismului se pot identifica cu mult timp în urmă, în învățăturile lui Socrate. La fel ca și Socrate, Sartre a reflectat asupra unei teme majore „cum trebuie să trăiască omul". Primii oameni care au utilizat prin anii '20, noțiunea de „existență", ca temelie a gândirii lor filosofice au fost Kierkegaard și Kafka. Aceștia au încercat să susțină că „dacă un om există ca ființă, diferit de alți oameni, el înțelege sensul existenței sale unice și trebuie lăsat să realizeze diferența". În Franța anilor '40, Sartre a fost cel care a devenit promotorul existențialismului. În timp ce se implica tot mai mult în activitățile politice postbelice a primit un imens sprijin din partea tinerei generații.

Sartre, care a devenit după război un adevărat simbol cultural și-a pierdut vederea aproape total în anul 1973, iar în anul 1980 a trecut în neființă. Milioane de oameni au asistat la funeraliile sale, aducând un ultim omagiu contribuției sale majore la dezvoltarea filosofiei contemporane.

REȚEAUA DE LEGĂTURI PERSONALE

▲ Personajele din casetele gri sunt prezentate pe larg în acest capitol.

Celebru semiotician și autorul romanului „În numele trandafirului"

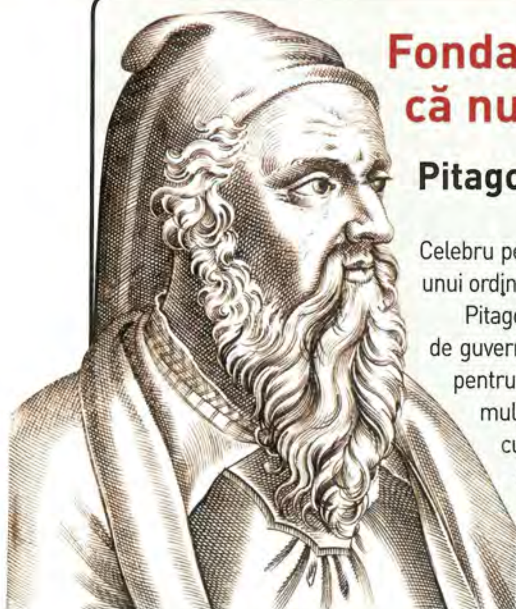
Umberto Eco (1932-)

Cunoscut în calitate de scriitor al romanului best-seller „În numele trandafirului", Umberto Eco este un semiotician consacrat. În anul 1954 și-a susținut doctoratul în filosofie cu teza despre Toma d'Aquino, un filosof din perioada medievală.

Umberto Eco s-a născut în anul 1932, în orașul Alessandria din Italia. Inițial, în urma sfatului tatălui său își propusese să urmeze avocatura. După ce a început să aprofundeze studiile medievale a decis să abandoneze studiile de drept, dedicându-se studierii perioadei Evului Mediu. După absolvirea universității a obținut un post în cadrul RAI, radio-televiziunea publică italiană. În anul 1956, doi ani mai târziu și-a părăsit slujba pentru a se dedica vieții de cercetător și gânditor, întreținându-se financiar prin redactarea unor rubrici pentru reviste. În septembrie 1962, s-a căsătorit cu Renate Ramge, o profesoară de arte frumoase, cu care a avut un fiu și o fiică. Și-a împărțit timpul între apartamentul pe care-l avea în Milano și casa de vacanță din apropiere de Rimini. În 1971, a devenit primul profesor de semiotică din Europa, în cadrul Universității din Bologna, demarând cercetări profesionale asupra studiului semioticii și dedicându-se în același timp carierei de scriitor.

Prin anul 1978, Eco a început să scrie „În numele trandafirului". În momentul în care romanul a fost publicat a declarat că i-a venit ideea din dorința bizară de a otrăvi un călugăr (caloyer). Inițial, a dorit să transpună acțiunea în timpurile moderne și s-o transforme într-o intrigă polițistă, dar interesul pe care l-a manifestat pentru studiile medievale creștine a devenit forța motrice din spatele romanului. Eco a inclus cunoștințele sale de medievalist în romanul „În numele trandafirului", o istorie misterioasă care se petrece într-o mânăstire din secolul al XIV-lea. În roman, călugărul franciscan, William de Baskerville, asistat de ajutorul său, Adso, un novice benedictin investighează o serie de crime petrecute într-o mânăstire care era gazda unor evenimente importante. Romanul a devenit un best-seller mondial datorită abilității lui Eco de a juxtapune efectiv cunoștințele sale vaste cu privire la apanajul suprem al călugărilor din perioada medievală asupra învățăturilor și cunoașterii în condițiile diminuării autorității religioase. La fel ca și Socrate, care și-a petrecut viața angajându-se în conversații publice, ce au permis răspândirea gândirii și filosofiei sale, fără să-și câștige în vreun fel existența, Eco, un cercetător consacrat al studiilor universale privind perioada medievală nu a fost nevoit să lucreze datorită veniturilor din drepturile de autor pe care le-a realizat din vânzarea cărților sale. A deținut în continuare poziția de profesor la Universitatea din Bologna, dar a trăit o viață liniștită alături de familia sa, călătorind de la casa sa din Milano către casa de vacanță din apropierea coastelor Adriaticii și dedicându-se așternerii pe hârtie a gândurilor și ideilor.

Fondatorul ordinului filosofic care a susținut că numerele reprezintă adevărul suprem

Pitagora (582 î.Hr.-497 î.Hr.)

Celebru pentru că a dat geometriei teorema care-i poartă numele, dar mai puțin cunoscut pentru că a fost fondatorul unui ordin religios misterios și un pionier în terapia prin muzică.

Pitagora a studiat filosofia ioniană în insula natală, Samos și a intenționat să realizeze o reformă politică în sistemul de guvernare local împreună cu prietenul său, Policrate. Pe când avea 30 de ani, a fost nevoit să părăsească insula pentru a scăpa de regimul tiranic instaurat chiar de Policrate care se transformase într-un dictator. A călătorit foarte mult, începând cu țările de pe coasta egeeană și cu ținuturile care alcătuiesc Franța și Belgia de azi și terminând cu îndepărtata Indie, studiind învățăturile diferitelor popoare și teritorii pe tot parcursul peregrinărilor sale. S-a stabilit în sudul Italiei în momentul în jurul vârstei de 60 de ani și a fondat un ordin religios bazat pe propriile viziuni și învățături, cunoscute sub numele de pitagorism.

În cadrul acestui cult, bărbații și femeile erau egali în drepturi, considerau consumul de carne un tabu, practicau meditația transcedentală și își duceau viața după preceptele pitagoreice. Ca simbol distinct al organizației lor, au adoptat pentagrama. Duceau o viață în genere religioasă. Pitagora își îndemna discipolii să studieze numerele, formele, aștrii și armonia universală pentru a atinge înțelepciunea supremă. Convingerile sale că numerele reprezintă adevărul suprem au dus la Teorema lui Pitagora și la numerele iraționale, care au influențat dezvoltarea ulterioară a matematicilor. Pitagora și adepții săi au fost interesați în studierea muzicii, pitagoreicii considerându-i pe muzicieni la fel de importanți ca matematicienii.

În cadrul Școlii pitagoreice se considera că un suflet bolnav stă la originea tuturor bolilor iar muzica trebuia folosită ca un remediu pentru îndepărtarea emoțiilor false. Această concepție a stat la baza terapiei prin muzică folosită astăzi pe scară largă. Învățăturile sale au avut o mare influență asupra generațiilor următoare de filosofi, cum au fost Socrate sau Platon. În scrierile sale, Platon dezvoltă teoria „Ideii", combinând filosofia maestrului său, Socrate, cu conceptul despre armonie al lui Pitagora.

Când Pitagora a împlinit venerabila vârstă de 90 de ani, ordinul său a fost supus unor persecuții acerbe, care în cele din urmă l-au determinat să se refugieze în Metapontum, o mică cetate de pe țărmul Mării Ionice, unde a și murit. Organizația sa a continuat să suporte diferite persecuții și treptat s-a transformat într-o societate secretă.

Un reprezentant al literaturii franceze care a criticat anti-epicurianismul

Tatsuhiko Shibusawa (1928-1987)

Cel care a îndrăznit să aducă critici acide filosofului antic care a trăit cu aproape 2.400 de ani în urmă a fost un japonez. Numele său era Tatsuhiko Shibusawa și a fost un reprezentant al intelectualității franceze. În cartea sa „Filosofia epicurianismului", a criticat filosofia și ideile lui Socrate. În primul rând a criticat regula de aur a gândirii socratiene și anume «Cunoaște-te pe tine însuți»", susținând că este culmea absurdității și l-a descris pe Socrate ca pe un bătrânel cu ochi bulbucați, chelbos și cu pântecele uriaș. Shibusawa a fost în completă contradicție cu opinia generală exprimată vizavi de filosoful antic. Shibusawa a susținut că „afirmând public că un om este ignorant pentru că nu se cunoaște pe sine este de fapt o dovadă de precauție și șiretenie". „Sunt, de asemenea, sceptic și în privința frazei cunoaște-te pe tine însuți", spunea acesta.

Potrivit teoriei lui Shibusawa, cunoașterea de sine duce de fapt la limitarea omului care este împiedicat să-și mărească capacitatea intelectuală; numai învingându-și limitele poate să-și găsească locul potrivit în societate. Afirma că, pentru a se ridica, omul are nevoie să-și înfrângă limitele și să caute noi posibilități de dezvoltare. Avea credința că un om se poate implica într-o aventură numai atunci când nu-și cunoaște limitele, în consecință, cunoașterea de sine este o gândire de sorginte epicuriană. Conform teoriei lui Shibusawa, Socrate, care propovăduia o învățătură opusă epicurianismului se lăsa atras intenționat într-o viață epicureică, plină de ospețe doar pentru a le demonstra oamenilor propria ignoranță. Nimeni nu și-ar putea imagina vreodată cât de afectat s-ar fi arătat Platon și ceilalți discipoli ai lui Socrate, dacă ar fi auzit opinia exprimată de Shibusawa.

Tatsuhiko Shibusawa s-a născut în anul 1928, în Tokio. În perioada când era student la Universitatea din Tokio s-a dedicat studiului suprarealismului în cadrul catedrei de literatură franceză. În 1954 a debutat prin traducerea scrierilor lui Jean Cocteau pe care apoi le-a publicat. Îndeosebi a fost vrăjit de marchizul de Sade, traducându-i multe dintre memorii, dar în anul 1960, traducerea volumului „Viciul și virtutea" a declanșat un imens scandal public și a fost interzisă de la publicare. În 1969, Curtea Supremă Japoneză a decis printr-o hotărâre definitivă că Shibusawa și Ishii erau vinovați. A fost condamnat să plătească o amendă de ed 70.000 de yeni, sumă ce reprezenta la acea vreme mai puțin de 200 de dolari americani; banalitatea amenzii l-a înfuriat nespus datorită faptului că procesul îi luase nouă ani din viață. Ca personificare a utopianismului și epicurianismului extrem, Shibusawa a produs un impact uriaș în rândul tinerei generații. A murit în anul 1959, la vârsta de 59 de ani, fiind cu zece ani mai tânăr decât Socrate.

Părintele științei moderne care a înțeles pe deplin semnificația „ cunoașterii de sine"

Sir Isaac Newton (1642-1727)

În secolul al XIX-lea, știința a devenind un domeniu de studiu serios, când pentru prima dată cuvântul „știință" a căpătat o semnificație aparte. Înainte, știința era considerată o parte a filosofiei naturale. În realitate, cei care s-au remarcat ca oameni de știință prestigioși au fost în aceeași măsură și filosofi.

Sir Isaac Newton s-a născut în anul 1642 la conacul Woolsthorpe, în Woolsthorpe-by-Colsterworth, un cătun din comitatul Lincolnshire, în Anglia. A devenit faimos pentru că a descoperit legea universală a gravitației după ce a observat un măr care cădea dintr-un copac. Tatăl său a decedat înainte de nașterea sa. A avut parte de o copilărie singuratică și liniștită. Într-o zi, în timp ce studia un cadran solar pe care-l confecționase singur, a intuit legea misterioasă care guvernează universul când a urmărit soarele de-a lungul zilei și apoi stelele noaptea. A fost primul contact cu științele naturii.

În 1661, Newton a intrat la Trinity College al Universității Cambridge, una din puținele școli de științe naturale din Europa acelor vremuri. În cadrul colegiului, a studiat matematica, optica și legile dinamicii. Cunoștințele sale s-au aprofundat rapid în perioada petrecută pe băncile școlii și a început să dezvolte cercetări asupra ecuației mișcării (legile universale ale mișcării) – legea atracției universale. A sintetizat aceste cercetări în lucrarea apărută în anul 1687, „Philosophiae naturalis principia mathematica" sau „Principiile matematice ale filozofiei naturale". Datorită apariției acestei cărți au izbucnit dezbaterile în rândul comunității științifice a epocii. Probabil și datorită copilăriei sale singuratice, Newton a rămas un caracter tăcut și retras care nu iubea viața socială tumultoasă. Ședea adesea în deplină tăcere chiar dacă reușea să facă o descoperire importantă. Din acest motiv, în cele din urmă, când a făcut cunoscută descoperirea gravitației universale, Robert Hooke s-a ridicat împotriva sa susținând că el este cel care a realizat această descoperire primul. De asemenea, cu germanul Leibniz și-a disputat 25 de ani în fața justiției, descoperirea calculului diferențial și integral.

Lucrările lui Newton sunt foarte apreciate în zilele noastre, luând în considerare faptul că a adus în atenția omului fenomenele naturii și le-a îndepărtat de concepția divină. Totuși există numeroase mistere și secrete ale lumii pe care știința, chiar în zilele noastre nu reușește să le dea o explicație. De la Newton ne-a rămas celebra frază, „Nu voi face nicio speculație în ceea ce-i privește pe cei care încearcă să abordeze aceste mistere". Putem observa aici o similaritate cu sintagma lui Socrate, „măsura propriei ignoranțe – cunoașterea de sine".

Politicianul american care a trăit în spirit socratian

Benjamin Franklin (1706-1790)

Benjamin Franklin este personajul care a lăsat omenirii un număr impresionant de proverbe și zicători. Motivul pentru care oamenii îl păstrează în amintire se referă în primul rând la nenumăratele proverbe publicate în cadrul „Poor Richard's Almanac" („Almanahul săracului Richard"), apărut în 1732. Această publicație era de fapt un calendar zilnic care era completat în fiecare zi cu un adagiu, o maximă, printre acestea găsindu-se unele familiare ca: „Nu lăsa pe mâine, ce poți face azi." Publicația a devenit faimoasă în toată lumea.

Franklin și-a propus să-și cultive caracterul prin întocmirea unui plan care conținea un număr de treisprezece virtuți, iar pentru cea de-a treisprezecea a notat, „Umilință – A lua exemplul lui Iisus și Socrate". Mai târziu a comentat: „Aș dori să-mi cultiv propriul caracter potrivit acestor virtuți. Prin urmare, am întocmit un plan pentru a mi le însuși în ordine și voi trece la următoarea virtute când o voi stăpâni pe cea dinainte." Aceste virtuți care păreau scrise pe înțelesul oamenilor simpli, erau de fapt scrise pentru propria sa dezvoltare ca ființă umană. Filosofia sa se baza pe o filosofie a sârguinței și abstinenței.

Benjamin Franklin s-a născut în Boston în anul 1706, atunci când teritoriul american încă era colonie britanică. A fost cel mai tânăr dintre cei cincisprezece copii ai familiei sale. Nu a reușit să-și desăvârșească educația dar a fost un cititor pasionat care și-a însușit din cărți, cele mai multe dintre cunoștințele sale despre viață. Când avea vârsta de 12 ani început să lucreze ca tipograf în imprimeria fratelui său. În 1723, datorită unui conflict cu fratele său s-a mutat în Philadelphia. Până în anul 1730 a realizat un succes important prin editarea unui săptămânal intitulat „The Pennsylvania Gazette", acumulând o adevărată avere. În cele din urmă, autoritățile locale au devenit conștiente de inteligența și caracterul său luminat și curând a fost desemnat secretar în guvern și membru al comitetului colonial din Pennsylvania. Mai târziu, a lucrat din răsputeri pentru a construi relații diplomatice pentru Statele Unite și a fost unul dintre cei care au elaborat Declarația de independență. Pentru aceste eforturi a fost supranumit „Părintele națiunii americane".

În 1790, lunga sa viață de aproape un secol s-a stins în onoruri. Pe mormântul său stă gravat mărturie a simplității sale: „Benjamin Franklin, tipograf". A lăsat lumii realizări mărețe, iar la sfârșitul vieții a dorit să fie ținut minte ca un om din popor.

O retrospectivă asupra filosofiei din perioada antică până în perioada modernă

Teoriile filosofiei greceşti s-au dovedit a fi atemporale, iar importanța acestora nu a scăzut în intensitate dacă luăm în considerare rolul acestora în viețile noastre de azi. Cum a evoluat filosofia fără să-şi piardă caracterul inițial, după dispariția lui Socrate? Să trecem la o cercetare asupra existenței dinamice a filosofilor Greciei Antice realizând o privire cronologică a istorie fundamentale a filosofiei.

Filosofia într-o vreme de instabilitate

SOCRATE IUBEA CETATEA ATENEI mai mult decât își prețuia propria viață. În a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Hr, toate orașele-state ale Greciei veneau după o perioadă de instabilitate politică. Lupta pentru supremație dintre Sparta și Teba, decisă în bătălia de la Mantinea din 362 î.Hr, a lăsat urme adânci asupra cetăților grecești. Starea de slăbiciune politică și militară din Grecia a coincis cu ascensiunea la putere a lui Filip al II-lea, regele Macedoniei. Aproximativ la 10 ani după moartea lui Platon, Filip a înfrânt decisiv oștile aliate ale Tebei și Atenei în bătălia de la Keroneea, asigurând supremația Macedoniei asupra întregii Elade. A silit cea mai mare parte dintre orașele-state grecești să se alăture Ligii din Corint, cetate aliată a Macedoniei, pentru a preveni războaiele dintre acestea. După moartea lui Filip, armata macedoneană aflată sub comanda fiului său, Alexandru cel Mare l-a înfrânt pe Darius al III-lea, regele Persiei, ștergând de pe fața pământului imperiul achemenid. În anul 323 î.Hr, în vremea dispariției lui Alexandru cel Mare, puterea și influența exercitată de greci asupra lumii a ajuns la apogeu. Atunci s-a petrecut o transformare majoră de la cultura clasică a polis-urilor și lupta aprigă pentru independență până la dezvoltarea culturii elenistice universale.

Pentru greci, termenul de polis conține o semnificație aparte. Polis-ul, sau cetatea a reprezentat fundamentul propriei identități; vechii greci se simțeau mândri să trăiască și să

▾ Zenon, fondatorul școlii stoice. Filosofia sa a răzbit din epoca antică până în secolul Renașterii, când încă a avut o influență importantă.

În fiecare om sălășluiește un soare, totul e să-l lăsăm să ardă.

moară pentru orașul-stat căruia îi aparțineau. Cu toate acestea, în momentul în care sistemul de guvernare al polisurilor a decăzut, locuitorii și-au pierdut scopul și menirea vieții. În atare circumstanțe s-a născut filosofia care a venit să salveze pierderea sistemului de valori și identității oamenilor. Atunci, grecii au văzut în tărâmul filosofiei o adevărată salvare.

Multe școli de gândire au fost fondate în acea epocă printre care stoicismul, epicurianismul, cinismul (cosmopolitanismul) și neo-platonismul. Stoicismul, fondat de Zenon (334 î.Hr. - 262 î.Hr.) considera că viața ascetică este o virtute. Din acest sistem filosofic își trage obârșia lingvistică cuvântul „stoic". Stoicismul așază în prim plan bunătatea și pacea spirituală care survin din trăirea unei vieți virtuoase în armonie cu natura. Zenon a propovăduit că „omul poate cuceri lumea, cucerindu-se pe sine". A ținut discipolilor săi prelegeri despre valoarea lui „apatheia", care se explică prin „absența pasiunii". A susținut că numai controlându-ne emoțiile și dorințele fizice putem să ne dezvoltăm înțelepciunea și abilitatea de a o înțelege. Zenon a fost un discipol al lui Crates (365 î.Hr. - 285 î.Hr.), care a moștenit o mare avere. Acesta a renunțat la viața sa și a decis să trăiască în sărăcie pe ulițele Atenei. A creat sistemul filosofic cunoscut sub numele de cinism care propovăduia un trai lipsit de dependență față de o gospodărie, un polis sau o țară, dar care să coexiste în armonie cu natura. Diogene (404 î.Hr. - 323 î.Hr.) a pus bazele cosmopolitanismului care susținea că toți oamenii aparțin unei comunități morale universale. În fiecare om sălăsluiește un soare, totul e să-l lăsăm să ardă. Când a fost întrebat de unde provine, Diogene ar fi răspuns, „Sunt un cetățean al lumii". Este faimos faptul că a ales să trăiască într-un butoi.

Un alt reprezentant de marcă a fost Epicur (341 î.Hr. - 270 î.Hr.), care considera că dacă uiți și nu te gândești la suferința și agonia vieții trăite, poți atinge adevărata fericire.

Coabitarea cu creştinismul

În comparație cu epoca glorioasă a filosofiei grecești care a început cu Thales și a continuat cu Aristotel, filosofia evului mediu și-a pierdut din strălucire datorită haosului extraordinar ce a caracterizat această perioadă istorică. Oamenii erau obsedați de conceptul dumnezeirii, întrebându-se dacă Dumnezeu există și unde sălășluiește?

În secolul al IV-lea d.Hr, creștinismul a devenit religia dominantă din Imperiul Roman. A devenit o parte integrantă a sistemului politic de guvernare și s-a împământenit în viața locuitorilor. „conceptele logice și universale ale filosofiei grecești" sau „o religie abstractă de sorginte divină". Sf. Augustin (354 d.Hr. - 430 d.Hr.), primul episcop al creștinătății, s-a străduit să împace doctrina neoplatonismului cu ideologia creștină. A declarat că ideea de Dumnezeu există și Dumnezeu este cel care a creat lumea. Sf. Augustin a fost influențat în mod radical de platonism. Mai târziu, între secolele al IX-lea și al XIV-lea, în plin Ev Mediu, sub influența gândirii sale s-a dezvoltat scolasticismul. Prefixul „scola" înseamnă „școală"; sub denumirea de scolasticism, studenții din epoca medievală au studiat discipline ca umanismul, studiile sociale și științele naturii.

În Evul Mediu european, învățăturile vechilor greci au fost date uitării. Totuși, stoicismul a reușit să unească filosofia Greciei Antice cu doctrina creștină a Sf. Augustin. Toma d'Aquino (centru) a fost un mare filosof care a adoptat gândirea vechii școli stoice.

▲ Sf. Augustin, care i-a îndemnat pe învățați și teologi să sprijine alăturarea creștininsmului de filosofia antică greacă.

▲ În cadrul Conciliului de la Nicea, întrunit la cererea Împăratului Constantin, Augustin a propovăduit doctrina Trinității. Studenții din Evul Mediu au studiat în amănunt această doctrină.

Principiul universalității

În cele din urmă, potrivit datelor istorice, scolasticismul a cedat sub povara unei controverse ce a cauzat o dispută de lungă durată în interiorul Bisericii. Se crede că sursa controversei se găsea în doctrina augustină, o controversă ce își avea sorgintea în întrebarea: „De ce păcatul înfăptuit de Adam și Eva a devenit păcatul întregii umanități?" Anselm de Canterbury (1033 – 1109 d.Hr.), considerat fondatorul scolasticismului a fost devenit cunoscut ca inițiator al argumentației ontologice a existenței lui Dumnezeu dar și ca arhiepiscopul care s-a opus deschis cruciadelor. Răspunsul său la întrebarea cu privire la păcatul original se bazează pe doctrina realismului care susține că păcatul omenesc există deja sub forma existenței universale, prin urmare există în fiecare individ în parte.

Roscellinus, cunoscut și ca Roscelin de Compiègne a fost un filosof și teolog francez catalogat adesea ca fondatorul nominalismului. Roscelin s-a arătat împotriva realismului, afirmând că „existența poate fi dovedită numai în urma recunoașterii". În consecință, umanitatea individuală există, dar conceptul existenței universale a umanității nu există. Aceste teorii au dat naștere nominalismului ca școală filosofică.

Disputa a continuat pentru multă vreme și a fost supranumită „Principiul universalității". Inițial, realismul a reprezentat principala școală de gândire, dar, după secolul al XI-lea, locul său a fost luat de nominalism. Religia și rațiunea sau teologia și filosofia au fost disociate, devenind ulterior domenii distincte de învățătură. Există opinia că această controversă medievală a constituit suportul în proliferarea teoriilor filosofiei moderne și dezvoltării filosofice viitoare.

▲ Filosoful olandez Spinoza este recunoscut ca unul din eticiștii de frunte ai Europei.

▲ René Descartes, faimos pentru cuvintele sale „Gândesc, deci exist".

▲ Filosoful danez, Kierkegaard. Unul dintre părinții existențialismului alături de Nietzsche.

În prima jumătate a Evului Mediu, datorită confuziei create de disputa privind „Principiul universalității", filosofia lui Platon a început să influențeze într-o oarecare măsură învățăturile teologice. În a doua jumătate a epocii medievale, gândirea lui Aristotel – care era considerată mult mai realistă și mai apropiată de legile care guvernează natura – a pătruns decisiv în conceptele religioase ale vremii.

În realitate, studiul filosofiei grecești a fost aprofundat mai ales în lumea arabă islamică, în timp ce lumea creștină se zbătea în obscurantism. Răspândirea lucrării lui Platon, Timaeus, și graba cu care s-a trecut la transcrierea traducerea și operelor lui Aristotel a condus la transfomarea peisajului cultural al societății creștine. În acea perioadă, la apogeul supremației Bisericii Catolice s-a ivit din rândurile clerului, filosoful Toma d'Aquino.

A preluat tema existenței lui Dumnezeu, pe care niciun predecesor al său nu reușise s-o soluționeze și a încercat să-și structureze concepția proprie folosindu-se de filosofia aristotelică. Fără a amesteca filosofia cu teologia a reușit să le integreze într-un concept: „Dumnezeu este o existență absolută, iar umanitatea a fost concepută de Dumnezeu. Sensul existenței este diferit în mod esențial pentru Dumnezeu și pentru umanitate. Voința lui Dumnezeu este absolută, în schimb, cea a umanității nu este". A predicat superioritatea lui Dumnezeu în raport cu umanitatea.

Concepția lui Toma d'Aquino diferea fundamental de învățăturile Sf. Augustin. Prin urmare, la finele Evului Mediu, au început să se intensifice criticile la adresa doctrinei filosofului dominican, critici prin care s-au făcut remarcați învățați ca Johannes Duns Scotus și William de Ockham.

Urmele filosofiei moderne

În epoca medievală, filosofia se găsea sub „vraja" definirii divinității, de aceea era dificil să îi atribui autenticitate și originalitate. În secolul al XVI-lea, unii învățați au început să abordeze filosofia ca pe o disciplină serioasă și provocatoare, deschizând drumurile către filosofia modernă.

Motivația acestei atitudini noi se datorează divizării romano-catolicismului. Creștinismul apusean s-a împărțit în două confesiuni, catolicismul și protestantismul, între ambele tabere declanșându-se numeroase conflicte sângeroase. În urma acestor evenimente, supremația catolicismului a primit o grea lovitură. De asemenea, între secolele al XIV-lea și al XVI-lea, a apărut Renașterea, iar oamenii au devenit conștienți în ceea ce privește capacitatea și posibilitățile pe care le aveau de a dispune de propriul viitor.

În Europa, învățații au renunțat să mai cerceteze prin prisma pildelor creștine și a cuvântului lui Dumnezeu și au început să se axeze pe observații practice și experimente de laborator. Newton, Harvey

și Boyle au fost unii dintre aceștia. Sub influența dezvoltării științifice, filosofia a progresat rapid alături de științele naturii, exercitând o influență benefică asupra vieții oamenilor.

Raționalismul, bazat pe raționamentul deductiv a fost dezvoltat de către René Descartes (1596 - 1650), filosof care a trăit pe meleagurile Franței. Experiențialismul, bazat pe raționamentul inductiv a fost inițiat de Francis Bacon (1561 - 1626), învățat englez. Bacon a împământenit noțiunea, „Cunoașterea înseamnă putere".

Descartes a rămas celebru pentru sintagma filosofică „Gândesc, deci exist". Potrivit acestei concepții, existența omului poate fi explicată prin logica asociată nașterii sale. Viziunile filosofice ale lui Descartes erau considerate teoretice. Teoria raționalismului a continuat să se dezvolte grație criticilor aduse originalei concepții a lui Descartes, prin filosofi ca Spinoza (1632 – 1677) din Olanda și Leibniz (1646 – 1716) din Germania, care a fost considerat părintele filosofiei germane moderne.

Pe de altă parte, Bacon a susținut că omul acumulează cunoștiințe prin experiență. Este important să te debarasezi de ceea ce numea „idola" sau prejudecată și să învingi slăbiciunea altuia prin înțelegerea legilor naturii. A susținut că aceasta este calea spre fericire. Cei care au dezvoltat ideile sale au fost Thomas Hobbs (1588 – 1679) și Locke (1632 – 1704).

Spre sfârșitul secolului al XVIII.lea și începutul secolului al XIX-lea, doctrina idealismului german a ajuns la apogeu. Într-o oarecare măsură, Germania era relativ înapoiată în privința sistemului politic și social; în consecință existau strădanii pentru a ajunge din urmă restul Europei apusene în ceea ce privește preocupările spirituale și filosofice. Faimos pentru scrierea sa, „Critica rațiunii pure", Emmanuel Kant (1724-1804) a inițiat filosofia critică, care făcea referire la limitele ratinunii umane. Alături de teoriile promovate de Fichte (1762 – 1814) și Schelling (1775 – 1831), idealismul german a cunoscut o dezvoltare maximă odată cu apariția lui Hegel (1770 – 1831).

Așa cum am văzut, de-a lungul istoriei umanității, oamenii au încercat să înțeleagă esența și sensul existenței umane prin intermediul filosofiei. Istoria filosofiei a fost sinuoasă, pornind de la originile sale și trecând prin gândirea lui Socrate, întărită și dezvoltată de Platon și Aristotel și terminând cu influența exercitată de creștinism și de alte religii. Gânditorii fiecărei generații au susținut propriul sistem filosofic, uneori promovând și dezvoltând teorii existente, alteori criticându-și predecesorii. Chiar și după 2.400 de importanță vitală și astăzi, fiind considerată o piatră de încercare pentru cei care doresc să studieze filosofia. Așa cum afirma Socrate odată, „dacă filosofia reprezintă pregătirea pentru propria moarte, căutarea adevărului filosofic va dura atâta timp cât va supraviețui omenirea".

▲ Academia, în Atena zilelor noastre. Statuia din dreapta îl reprezintă pe Socrate, în timp ce cea din dreapta îl reprezintă pe Platon.

▲ Scenă din „În numele trandafirului", film ecranizat după un romanul cu același nume de Umberto Eco (1986). Intriga se dezvoltă în jurul unor crime misterioase, cartea fiind marcată puternic de conținut filosofic și teologic.

În pictura lui Rafael „Școala din Atena" se pot observa Platon, Aristotel și alți mari filosofi. La 2.000 de ani după perioada de înflorire maximă, civilizația Greciei Antice a renăscut odată cu apariția Renașterii și a rămas și astăzi un obiect de studiu important.

100 DE PERSONALITĂȚI

Oameni care au schimbat destinul lumii

SOCRATE

DeAGOSTINI